

М-р Бојана Неткова
М-р Наташа Петровска

АНАЛИЗА ЗА БЕСПЛАТНА ПРАВНА ПОМОШ ВО РЕПУБЛИКА СЕВЕРНА МАКЕДОНИЈА:

Извештај за унапредување на пристапот до
правда врз основа на анализирани податоци од
дата-базата и мониторингот на судски постапки

СКОПЈЕ
2024

М-р Бојана Неткова
М-р Наташа Петровска

АНАЛИЗА ЗА БЕСПЛАТНА ПРАВНА ПОМОШ ВО РЕПУБЛИКА СЕВЕРНА МАКЕДОНИЈА:

Извештај за унапредување на пристапот до
правда врз основа на анализирани податоци од
дата-базата и мониторингот на судски постапки

СКОПЈЕ 2024

Издавач: Хелсиншки комитет за човекови права

Уредник: Уранија Пировска, Извршна директорка

Автори:

М-р Бојана Неткова

М-р Наташа Петровска

Лектор:

Весна Костовска

Графички дизајн:

Билјана Иванова

Година на издавање:

2024 година

Достапно единствено во електронско издание

Проектот е финансиран од Фондацијата
„Отворено општество Македонија“

Содржината е единствена одговорност на авторите и на грантистот, и на ниту еден начин не може да се смета дека ги изразува гледиштата и ставовите на Фондација - Отворено општество Македонија

Листа на користени кратенки

РСМ	Република Северна Македонија
МП	Министерство за правда
ЗБПП	Закон за бесплатна правна помош
ЗПП	Закон за парничната постапка
ЗВ	Закон за вештачење
ЗКП	Закон за кривичната постапка
БПП	Бесплатна правна помош
ППП	Примарна правна помош
СПП	Секундарна правна помош
НКТ	Национално координативно тело
БСВ	Биро за судски вештачења на РСМ
ХК	Хелсиншки комитет за човекови права

СОДРЖИНА

I. ВОВЕДНИ ЗАБЕЛЕШКИ	9
1.1. Опис на проектот	9
1.2. Предмет и цел на анализата	9
1.3. Методолошки пристап	10
II. ПРИСТАП ДО ПРАВДА ПРЕКУ БЕСПЛАТНА ПРАВНА ПОМОШ	11
II.1. ПРИМАРНА ПРАВНА ПОМОШ	13
1.1. Хелсиншкиот комитет како давател на примарна правна помош	15
1.2. Демографски податоци за барателите на примарна правна помош	15
1.2.1. Полова структура	16
1.2.2. Етничка припадност	16
1.2.3. Географска покриеност	17
1.3. Правни прашања во кои е дадена примарна правна помош	18
1.3.1. Заштита на човековите права	18
1.3.2. Работни односи	19
1.3.3. Имотноправни прашања	20
1.3.4. Социјална заштита и осигурување	20
1.3.5. Заштита на деца	21
1.3.6. Родово базирано и семејно насилство	21
1.3.7. Статусни прашања	23
1.3.8. Пензиско и инвалидско осигурување	23
1.3.9. Здравствено осигурување и заштита	24
II.2. СЕКУНДАРНА ПРАВНА ПОМОШ	24
2.1. Податоци од дата-базата на Хелсиншкиот комитет за човекови права	28
2.1.1. Број на поднесени барања според квартали	30
2.1.2. Податоци според статус	30
2.1.3. Податоци за исход на постапката	32
2.2. Демографски податоци на барателите на секундарна правна помош	32
2.2.1. Полова структура на барателите	32
2.2.2. Место на живеење на барателите	34
2.2.3. Правни проблеми	34
III. МОНИТОРИНГ НА СУДСКИ ПОСТАПКИ	35
3.1. Тонско и визуелно-тонско снимање	36
3.1.1. Кривични постапки	36
3.1.2. Граѓански постапки	38

3.2. Одлагање на рочиштата	40
3.2.1. Кривични постапки	40
3.2.2. Граѓански постапки	42
3.2.3. Управни спорови	43
3.3. Итност на постапката во работни спорови (запазување на законските рокови за постапување и пресудување)	44
IV. ЗАКЛУЧОЦИ И ПРЕПОРАКИ	46
4.1. Заклучоци и препораки за подобрување на системот за бесплатна правна помош	46
4.2. Заклучоци и препораки за подобрување на ефикасноста и ефикасноста на судските постапки	50

I. ВОВЕДНИ ЗАБЕЛЕШКИ

1.1. Опис на проектот

Хелсиншкиот комитет за човекови права, со поддршка на Фондацијата Отворено општество – Македонија од 1.1.2023 година, започна со имплементација на проектот „Унапредување на заштитните механизми за бесплатна правна помош и говор на омраза во Република Северна Македонија“, чија цел е унапредување на сопствените капацитети во своето дејствување во областа на човековите права и владеење на правото, како и унапредување на заштитните механизми за бесплатната правна помош и говорот на омраза во Република Северна Македонија.

Главните придобивки од имплементацијата на овој проект се насочени кон унапредувањето на пристапот до правда преку обезбедување примарна правна помош за сите физички лица што имаат живеалиште или престојувалиште на територијата на Република Северна Македонија, како и унапреден пристап до секундарна правна помош за сите лица што ги исполнуваат условите согласно Законот за бесплатна правна помош, преку поднесување барања за секундарна правна помош до Министерството за правда.

Дополнително, во рамките на проектот е воспоставен редовен мониторинг на судски постапки за предмети од обезбедена примарна правна помош и предмети што се од јавен интерес, со цел мониторинг на работата на судовите.

Со ова, практично, во рамките на проектот е воспоставен сервис за бесплатна правна помош, достапен за сите лица, особено за ранливите и маргинализираните заедници, а сè со цел полесен пристап до правда.

1.2. Предмет и цел на анализата

Податоците што се предмет на оваа анализа се однесуваат на дадена бесплатна правна помош за периодот од 1.1.2023 година до 30.4.2024 година (извештаен период). Овој документ ги обработува и ги анализира правните области за кои била побарана бесплатна правна помош, видот на поднесени барања за секундарна правна помош и постапката пред Министерството за правда, демографските податоци, понатаму податоците за мониторингот на судските постапки, како и идентификување на клучните проблеми и предизвици што директно се одразуваат врз граѓаните при користењето бесплатна правна помош.

Намената и целта на предметната анализа се да даде приказ на реалната состојба на полето на бесплатната правна помош, да ги детектира сите слабости на Законот за бесплатна правна помош, потребите за законски измени, како и да даде соодветни препораки за надминување на идентификуваните состојби во насока на понатамошно унапредување и поефикасно функционирање на системот за бесплатна правна помош.

1.3. Методолошки пристап

За потребите на предметната анализа се користеше посебна и унифицирана методологија, чиј домен е опсежна обработка на документи и податоци за дадена бесплатна правна помош за периодот од 1.1.2023 година заклучно со 30.4.2024 година (извештаен период од 5 квартали). Оттука, истражувачките цели на овој документ може да се поделат во три категории, и тоа:

- Анализа на демографски податоци и области на правни прашања за кои барателите побарале примарна правна помош во Хелсиншкиот комитет за човекови права;
- Анализа на податоци за поднесени барања за секундарна правна помош до Министерството за правда, број на одобрени барања и идентификување на клучните проблеми и предизвици при остварувањето на правото на секундарна правна помош;
- Анализа на податоци од спроведен мониторинг на судски постапки од страна на професионални ангажирани набљудувачи, со даден приказ за позитивни и негативни аспекти.

Сумарно, оваа анализа содржи информации од воспоставена електронска дата-база на податоци што ја води Хелсиншкиот комитет за човекови права, а меѓу податоците се и предметите за бесплатна правна помош во рамките на проектот „Унапредување на заштитните механизми за бесплатна правна помош и говор на омраза во Република Северна Македонија“. Дата-базата е систематизирана на тој начин што овозможува приказ на вкупниот број поднесени барања за примарна правна помош, правни области во кои е дадена, податоци за полот на барателите, етничката припадност и географската покриеност. Барањата од страна на странките се внесени со нивна дадена согласност за регистрирање на правниот проблем, каде што истовремено е оставен и простор за следење на предметот до завршувањето на постапката.

Дополнително, во однос на поднесените барања за секундарна правна помош, тие се регистрирани во електронската дата-база на податоци, на тој начин што за секое поднесено барање се дадени информации што се однесуваат на правниот проблем, датумот кога е поднесено барањето за секундарна правна помош, како и статусот на барањето (одобрено/неодобрено/нема доставено одговор).

Во однос на мониторингот на судски предмети, анализирани се писмени извештаи со претходно утврдени правни прашања. Мониторингот е спроведен во основните судови во разни судски предмети, со фокус на предмети за заштита од дискриминација, заштита од семејно насилство, заштита на деца, семејни односи и спорови од областа на работните односи.

Паралелно со овие процеси, голем дел од податоците се обезбедени и преку анализа на релевантните законски и подзаконски прописи, кои се однесуваат и ја уредуваат бесплатната правна помош, како што е Законот за бесплатна правна помош и процесните закони. Истовремено, предмет на оваа анализа се и кварталните извештаи на Хелсиншкиот комитет за човекови права, понатаму јавно достапни релевантни извештаи за бесплатна правна помош од страна на здруженијата на граѓани, како и годишните извештаи за примена на Законот за бесплатна правна помош од страна на Министерството за правда.

Покрај овие алатки, добар дел од податоците се обезбедени преку одржување интервјуа со проектните координатори и правните советници што се ангажирани за спроведување на проектот. Овој пристап се покажа исклучително корисен, имајќи предвид дека преку овие интервјуа се овозможи дискусија за проблемите и предизвиците што во најголем број се појавуваат во практиката, главните причини поради кои се појавуваат, како и препораките за нивно надминување.

Ограничувања:

Авторите го изготвија овој документ врз основа на исклучива обработка и анализа на податоците од дата-базата на Хелсиншкиот комитет за човекови права. Целта на користењето други извори при изработката на оваа анализа е соодветен приказ на моменталната состојба во РСМ во поглед на обезбедувањето БПП и пристапот до правда, и тие се соодветно искористени во насока на квалитативниот аспект на оваа анализа. Додека, пак, во насока на исполнување на целите на оваа анализа и запазување на квантитативните елементи беа користени статистичките податоци од дата-базата на Хелсиншкиот комитет и од спроведениот мониторинг на судски случаи.

Поради овие ограничувања, оваа анализа не ја претставува во целина состојбата во РСМ со обезбедувањето БПП и пристапот до правда за сите граѓани, туку само низ призма на работата на Хелсиншкиот комитет за човекови права.

II. ПРИСТАП ДО ПРАВДА ПРЕКУ БЕСПЛАТНА ПРАВНА ПОМОШ

„Како инхерентен аспект на владеењето на правото, пристапот до правдата исто така претставува фундаментална потреба на секое демократско општество.“¹ Пристапот до правдата е основно право на секој човек и основен принцип на владеењето на правото во едно општество. Во отсуство на пристап до правда, луѓето се оневозможени да ги остварат своите права, да ја оспоруваат дискриминацијата или да бараат одговорност од носителите на одлуки.

Повелбата за основните права на Европската Унија го гарантира правото на ефективен правен лек, на правично судење и правна помош² на оние на кои им недостигаат доволно ресурси. Правото на правично судење и правото на ефективен правен лек, утврдени со членовите 6 и 13 од Европската конвенција за човекови права, се опфатени со поширокиот концепт на пристап до правдата, кој се однесува на различните елементи што водат до соодветно обесштетување против повреда на некое право, како што се информации за права и процедури, правна помош, правно застапување, правна положба или општ пристап до судовите. Секој елемент на пристап до правдата, сфатен како општ концепт, се соочува со неколку пречки што го спречуваат еднаквиот пристап до правдата. За некои категории луѓе, овие бариери – без оглед на тоа дали се општествени, социјални или правни – е потешко да се надминат. „Ефективното уживање на пра-

¹ Б. Неткова, август 2022, Истражување за бариерите на пристапот на жените Ромки до правдата во четири земји (Бугарија, Италија, Грција и Романија), Совет на Европа, достапно на: <https://rm.coe.int/research-on-the-barriers-of-roma-women-s-access-to-justice-in-four-cou/1680a7cd27>.

² Види: Повелба за основните права на Европската Унија (2012/C 326/02), чл. 47.

вата на поединците е премногу често попречено и од практични и од правни пречки. Недостигот на правни информации, недостигот на доверба во властите и нецелосната правна рамка што е применлива во конкретни ситуации значително придонесуваат за опстојување на бариерите за пристап до правдата.³

Правната помош е клучен елемент за пристап до правдата, но и есенцијален елемент во борбата за еднаквост. Пристапот до правна помош всушност претставува пристап до правда за сиромашните, маргинализираните и ранливите категории луѓе. Правната помош обезбедена без никакви трошоци ги штити оние што немаат средства да ги бранат своите права во системот на кривичната правда и да ги застапуваат своите права и интереси во граѓанските и управните процеси.

Принципите и насоките на Обединети нации (ОН) за пристап до правна помош во кривични постапки⁴ нагласуваат дека правната помош е елемент на правото на фер судење во процесите на кривичната правда, воспоставени со неколку инструменти за човекови права што досега добија речиси универзален статус на ратификација.⁵

Насоките за ефикасност и ефективност на шемите за правна помош во областите на граѓанското и управното право,⁶ усвоени од Советот на министри на 31 март 2021 година, ја истакнуваат важноста на шемите за правна помош во давањето пристап до правдата, особено за ранливите луѓе, почивајќи на два генерални принципи: а) пристап до правда („пристапна, ефективна, одржлива и доверлива шема за правна помош треба да биде поставена овозможувајќи им на поединците ефективно да го остварат своето право на пристап до правдата“) и б) недискриминација („достапна за секој поединец, без оглед на возраста, расата, боја, пол, јазик, религија или верување, политичко или друго мислење, национално или социјално потекло, имот, државјанство или живеалиште, раѓање, образование, социјален или друг статус. Може да им се даде специфична заштита и помош на ранливите луѓе“).

Со цел обезбедување еднаков пристап до правда за секој граѓанин, без оглед на имотните и финансиските можности во 2009 година беше донесен првиот Закон за бесплатна правна помош. Овој закон препознаваше претходна правна помош и правна помош во сите судски (кривични и граѓански) и управни постапки, меѓутоа со неговата 10-годишна примена беа идентификувани низа недостатоци што доведоа до потребата од соодветна измена на овој закон. Па така, во 2019 година беше донесен новиот закон за Бесплатна правна помош⁷ со кој се воведоа низа суштински новини во насока на подобрување на претходното законско решение. Со овој Закон за првпат се прави јасна разлика помеѓу примарната и секундарната правна помош, притоа уредувајќи ги општите правила за обезбедување на бесплатната правна помош, видовите, опсегот

³ Б. Неткова, август 2022, Истражување за бариерите на пристапот на жените Ромки до правдата во четири земји (Бугарија, Италија, Грција и Романија), Совет на Европа, достапно на: <https://rm.coe.int/research-on-the-barriers-of-roma-women-s-access-to-justice-in-four-cou/1680a7cd27>.

⁴ Принципите и насоките на Обединети нации (ОН) за пристап до правна помош во кривични постапки, види: https://www.unodc.org/documents/justice-and-prison-reform/UN_principles_and_guidelines_on_access_to_legal_aid.pdf.

⁵ 173 земји-членки го ратификуваа Меѓународниот пакт за граѓански и политички права од 1966 година, види: <https://indicators.ohchr.org/>.

⁶ Guidelines on the Efficiency and the effectiveness of legal aid schemes in the areas of civil and administrative law, види: <https://rm.coe.int/guidelines-of-the-committee-of-ministers-of-the-council-of-europe-on-t/1680a39918>.

⁷ ЗБПП, Сл. весник (бр.161/09 и 185/11), достапно на: www.pravda.gov.mk/upload/Documents/Zakon%20za%20besplatna%20pravna%20pomos.pdf.

на бесплатната правна помош, давателите и корисниците на бесплатна правна помош, нивните обврски и одговорности, постапката во која се остварува правото на бесплатна правна помош, финансирањето, наградата и надоместокот на трошоците за дадената бесплатна правна помош и други прашања што се однесуваат на бесплатната правна помош.

Бесплатната правна помош е дефинирана со Законот за бесплатна правна помош како „правна помош одобрена и финансирана од страна на државата на начин и под услови предвидени со овој закон“⁸, чија цел е да го унапреди правото на пристап до правда и да овозможи правична судска заштита.

II.1. ПРИМАРНА ПРАВНА ПОМОШ

Законот за бесплатна правна помош од 2019 година вовеле значителни и суштински измени со цел унапредување на системот на БПП, кој беше воспоставен со поранешниот закон од 2009 година. Една од тие промени се однесува и токму на проширувањето на опсегот на ППП. Па така, стариот закон од 2009 година во таканаречената претходна правна помош опфаќаше само три категории, и тоа иницијален правен совет за правото за користење на правната помош, општа правна информација и правна помош во комплетирањето барање за бесплатна правна помош.

Новиот закон, кој веќе 5 години е во сила, под ППП⁹ опфаќа повеќе правни услуги, како што се иницијален правен совет за правото на користење бесплатна правна помош, општа правна информација, општ правен совет, помош при комплетирање на барањето за секундарна правна помош, помош при пополнување формулари, обрасци издадени од управен орган во управна постапка за социјална заштита и заштита на правата на децата, пензиско, инвалидско и здравствено осигурување, заштита на жртви на родово базирано насилство и семејно насилство, постапка за упис во матичната книга на родените, стекнување со документи за лична идентификација и државјанство и составување претставки до Комисијата за заштита од дискриминација и до Народниот правобранител, како и барања за заштита на слободи и права до Уставниот суд на Република Северна Македонија.

Дополнително, чекор напред во обезбедувањето БПП е и воведувањето на правните клиници при правните факултети, како даватели на правна помош. ППП, која ја дава правната клиника, е согласно утврдена програма за едукација што е донесена од страна на правниот факултет, а со цел реализација на практична настава за студентите на правните факултети¹⁰.

Оттука, давателите на правна помош, поточно овластените службени лица на Министерството за правда, овластените здруженија и правните клиници, се клучен фактор во обезбедувањето ППП и заштита на човековите права, особено кога станува збор за сиромашни и ранливи категории лица, кои во голем дел се финансиски неспособни и правно неуки за да ги остваруваат сопствените права во точно утврдена постапка.

За важноста на давањето ППП говорат и годишните извештаи на Министерството за правда. Па така, доколку ги земеме предвид последните 3-годишни извештаи, може да се заклучи дека

⁸ Закон за бесплатна правна помош, 2019 година.

⁹ Чл. 6 од Законот за бесплатна правна помош, 2019 година

¹⁰ Чл. 7 ст. 5 од Законот за бесплатна правна помош, 2019 година.

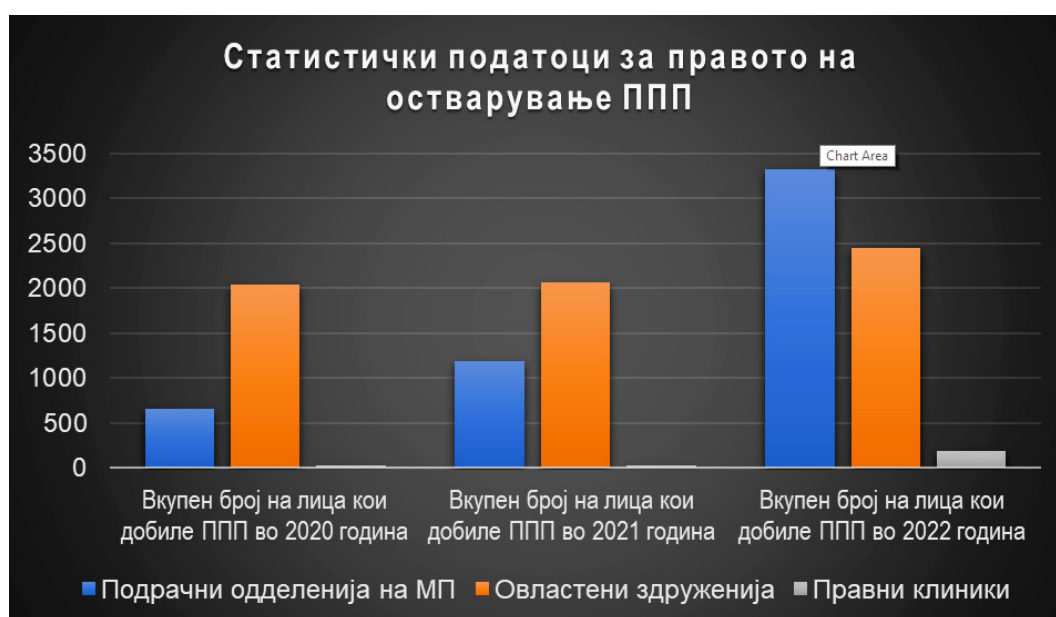

сè повеќе расте бројот на граѓани што побарале ППП. Имено, согласно Годишниот извештај за примена на ЗБПП од 2020 година¹¹, ППП побарале вкупно 2 727 лица, од кои 663 во подрачните одделенија на МП, 2 029 лица во овластените здруженија и 25 лица во правните клиници.

Во 2021 година¹², ППП побарале вкупно 3 266 лица, од кои 1 194 лица се обратиле во подрачните одделенија на МП, 2 062 лица во овластените здруженија и 10 лица во правните клиници.

За крај, во Годишниот извештај за примена на ЗБПП од 2022 година¹³, ППП добиле вкупно 5 972 лица, од кои 3 330 лица во подрачните одделенија на МП, 2 448 лица во овластените здруженија и 194 лица во правните клиници.

Табела 1

Денешното законско решение за видовите правни услуги што се подведени под ППП претставува значително подобрување на пристапот до правда. Сепак, и покрај проширувањето на опсегот на ППП, постојат определени системски недостатоци што излегоа на површина, за кои од страна на експерти во областа на БПП се дадени низа препораки за нивно надминување¹⁴.

Дел од законските празнини во голема мера влијаат врз ефикасноста и ефективноста на функционирањето на системот на БПП, при што најдиректно ги засегаат ранливите и маргинализираните заедници. Во поткрепа на ова, многу често се јавуваат ситуации каде што е неопходно

¹¹ Годишен извештај за примената на Законот за бесплатна правна помош за 2020 година, Министерство за правда.

¹² Годишен извештај за примената на Законот за бесплатна правна помош за 2021 година, Министерство за правда.

¹³ Годишен извештај за примената на Законот за бесплатна правна помош за 2022 година, Министерство за правда.

¹⁴ Коцевски, Г., Георгиевска, Е., *Анализа на Законот за бесплатна правна помош од 2019*, Скопје, 2022 година.

барателите на правна помош да бидат придружувани до надлежни институции. Ова е особено важен аспект за правно неукни странки што за првпат се соочуваат со правен проблем, па оттука, единственото давање правен совет е навистина нецелисходно и непрактично во конкретната ситуација или, поточно кажано, на овие странки, освен правната помош, далеку потребна им е и придружба до надлежната институција и помош при поднесување на потребната документација.

Освен тоа, во голем дел, барателите на правна помош се лица што живеат во рурални средини, потоа сиромашни граѓани, на кои самото доаѓање до која било од канцелариите на давателите на правна помош им претставува финансиски товар, понатаму неподвижни лица, лица со утврден инвалидитет за кои постои потреба да бидат посетени во нивното живеалиште/престојувалиште и на тој начин да им биде овозможена правна помош. Овие проблематики се својствени за правните клиници и за овластените здруженија поради тоа што тие мора да ја обезбедат правната помош на барање од страна на лицата, а истовремено и да обезбедат човечки кадар и финансиски средства за да може да реализираат теренска посета до местото каде што живее/престојува барателот на правна помош.

Проблемот со невоведувањето на придружбите и теренските посети е нотирен и од страна на Хелсиншкиот комитет за човекови права¹⁵.

1.1. Хелсиншкиот комитет како давател на примарна правна помош

Хелсиншкиот комитет за човекови права – Скопје е независно, непартиско, невладино и непрофитно здружение на граѓани, кое работи на почитување, заштита и промоција на основните човекови права и слободи содржани во Хелсиншкиот завршен акт од 1975 година и други меѓународни договори¹⁶. Согласно чл. 4 ст. 3 од Статутот на Хелсиншкиот комитет, остварувањето на целите е истовремено и преку обезбедување ППП на граѓаните на Република Северна Македонија. Следствено на ова, ППП во Хелсиншкиот комитет се обезбедува од страна на вработени правници на неколку начини, со цел приспособување на различните потреби на барателите. Оттука, во најголем дел, ППП се обезбедува преку одржани состаноци со странки во канцелариите на Хелсиншкиот комитет. Потоа, граѓаните може да добијат правна помош и преку користење службени телефонски броеви и адреси на е-пошта на здружението, како и преку опцијата за пополнување формулар за БПП преку официјалната страница на здружението.

1.2. Демографски податоци за барателите на примарна правна помош

Во текот на имплементацијата на проектот „Унапредување на заштитните механизми за бесплатна правна помош и говор на омраза во Република Северна Македонија“, поточно од 1.1.2023 година заклучно со 31.3.2024 година (извештаен период), со барање за правна помош до Хел-

¹⁵ Василевски, З., Карева, Т., Пристап до правда – Анализа на обезбедена бесплатна правна помош од страна на Хелсиншкиот комитет за човекови права, Хелсиншки комитет за човекови права, Скопје, 2022 година.

¹⁶ Статут на Хелсиншкиот комитет за човекови права, достапен на: <https://mhc.org.mk/wp-content/themes/html5blank-stable/pdf/statut%20na%20MHC.pdf>.

синшкиот комитет се обратиле вкупно 378 граѓани. Овој податок, како и податоците во однос на половата структура, етничката припадност на барателите, како и географската покриеност се анализирани преку три пристапи, и тоа:

- електронската дата-база на Хелсиншкиот комитет;
- објавени и јавно достапни квартални извештаи, со даден приказ од анализирани статистички и аналитички податоци;
- месечни извештаи што Хелсиншкиот комитет ги доставувал до Министерството за правда.

1.2.1. Полова структура

Видно од податоците прикажани во Табела 2, произлегува податокот дека доминираат барањата за правна помош, кои се поднесени од страна на лица од машки пол, наспроти лица од женски пол. Па така, согласно анализирани податоци од електронската дата-база, барањата за правна помош поднесени од страна на лицата од машки пол се застапени со 53 %, наспроти барањата поднесени од страна на лицата од женски пол што се застапени со 47 %.

Табела 2

1.2.2. Етничка припадност

Од вкупниот број лица што поднеле барање за правна помош, најголем број или, поточно, 291 биле припадници на македонската етничка заедница. Понатаму, 49 се лица од албанска етничка припадност, 27 се лица од ромска етничка припадност, потоа 2 се лица припадници на бошњачка етничка припадност, 3 се лица од турска етничка припадност, 1 од српска етничка припадност и 3 лица се странски државјани со дозвола за долгорочен престој во РСМ. Во Табела 3 може да се увидат овие податоци изразени во проценти.

Табела 3

1.2.3. Географска покриеност

За крај, не се помалку важни и анализирани податоци во поглед на географската покриеност. Оттука, се забележува дека доминираат барањата поднесени од граѓани што живеат во Скопскиот Регион (69%). Веднаш зад нив се барањата поднесени од страна на лица што живеат во Полошкиот (6%) и Пелагонискиот Регион (6%), понатаму се барањата поднесени од лица што живеат во Источниот Регион (5%), потоа Југозападниот Регион (4%) и Североисточниот Регион (4%) и на крај се барањата што се поднесени од страна на лица што живеат во Вардарскиот (3%) и Југоисточниот Регион (3%).

Табела 4

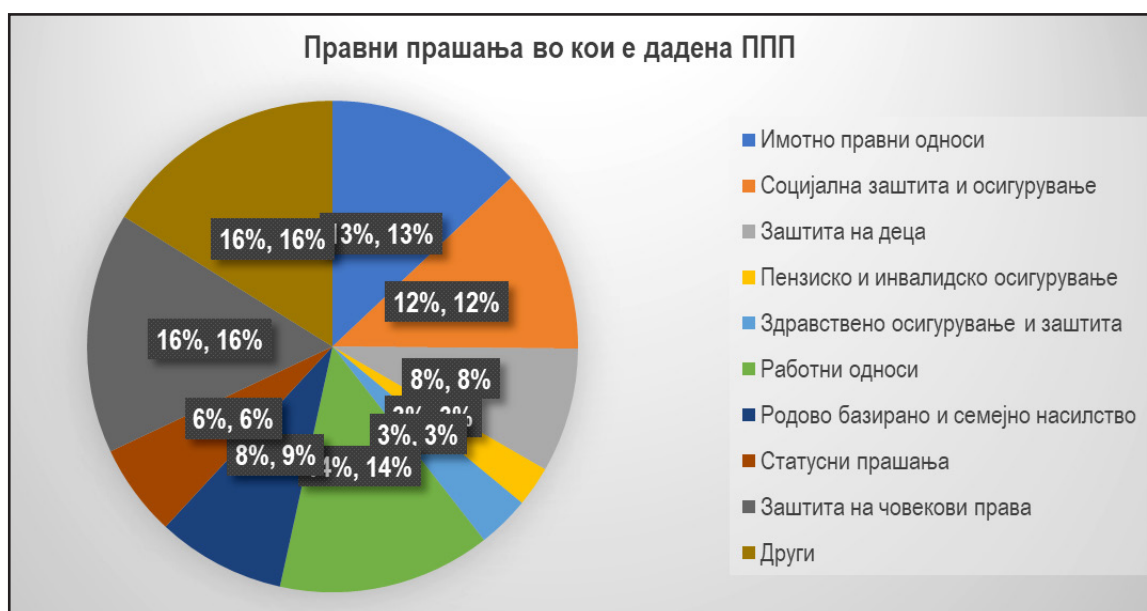

1.3. Правни прашања во кои е дадена примарна правна помош

Согласно законската регулатива, ППП му се дава на секое заинтересирано лице¹⁷. Во вакви околности, секое лице може да се обрати до овластените даватели на БПП и да побара да се советува за неговото правно прашање. Освен тоа, ЗБПП не прави ограничување ниту во правни области за кои може да биде дадена ППП од страна на давателите на правна помош. Во овој контекст се овозможува широка рамка на правни области, за кои секое заинтересирано лице може да побара и да добие ППП.

Видно од расположливата статистика на Хелсиншкиот комитет, може да се заклучи дека барателите се обратиле за разни правни области, меѓу кои доминираат правните прашања поврзани со заштитата на човековите права, потоа правни прашања од областа на работните односи, како и имотноправни прашања.

Табела 5

1.3.1. Заштита на човековите права

Барањата за заштита на човековите права се најмногу застапени во текот на извештајниот период, кој е предмет на оваа анализа. Имено, 60 лица поднеле барање за правна помош до Хелсиншкиот комитет или вкупно 16 % од вкупниот број поднесени барања за бесплатна правна помош се однесуваат токму на прашања поврзани со заштитата на човековите права.

Заштитата на човековите права е од круцијално значење за едно демократско општество, па оттука, се посветува големо внимание, не само во домашната законска регулатива, туку и во многу меѓународни документи, меѓу кои, како најважен клучен документ е Универзалната декларација на човековите права, усвоена во 1948 година од страна на Генералното собрание на

¹⁷ Чл. 7 од Законот за бесплатна правна помош.

ООН. Овој значаен документ, кој подоцна е камен-темелник за донесување многу меѓународни конвенции и договори, ги заштитува основните слободи и права што им припаѓаат на сите луѓе еднакво.

Голем дел од барањата за ППП што се поднесени во овој дел се однесуваат на нехуман третман, тортура и психичко вознемирување во затворските одделенија, низок степен на пристап до здравствена заштита за притворени лица, понатаму за постапки во однос на поднесени барања за прекин на издржување затворска казна, непреземање полициски дејства, непреземање дејства од страна на Основното јавно обвинителство, а со тоа и настанување последици, како што е застареност на кривичното гонење.

Бесплатната правна помош во најголем дел е сведена на правен совет за правата што им следуваат на притворените лица, правни совети за користење на механизмите за заштита од тортура и судските постапки што е потребно да се иницираат за заштита на нивните права. Во дел од евидентираните случаи се поднесени претставки и ургенции од страна на Хелсиншкиот комитет до надлежните институции.

1.3.2. Работни односи

Барањата за ППП од областа на работните односи се на второто место во однос на примени барања за бесплатна правна помош или, поточно, вкупно 53 граѓани побарале правен совет за правата и обврските што им следуваат од воспоставениот работен однос, што претставува 14 % од вкупниот број поднесени барања за бесплатна правна помош. Во овој дел, граѓаните побарале правна помош за разни ситуации како што се различни видови дискриминација при постапки за вработување, трансформација на работниот однос од определено на неопределено, неисплатен регрес за годишен одмор, здравствено и социјално осигурување за време на породилно отсуство или боледување, неисплатена прекувремена работа, недоставување пресметки од плата и останати парични побарувања од работен однос. Дополнително, во овој дел, тоа што загрижува се и големиот број барања за правна помош поврзани со вознемирување на работното место (мобинг).

Во овој дел, ППП е дадена во вид на правни совети и информации за потребните дејства за кои е потребно да се преземат со цел заштита на правата на работниците, потоа насоки при составување поднесоци во рамките на постапките што се водат пред работодавецот и поднесување барања за вршење вонреден инспекциски надзор од страна на Хелсиншкиот комитет до Државниот инспекторат за труд во случаи каде што се нотирани неправилности во постапките.

Следствено на ова, значајно е да се истакне постапувањето на Хелсиншкиот комитет во еден од случаите за дадената правна помош. Па така, барателот се обратил во поглед на добиена одлука за откажување на договорот за вработување без отказан рок. Барателот ги презел сите потребни дејства во претходната интерна постапка пред работодавачот, како што е поднесување приговор против одлуката за отказ на договорот, меѓутоа за покренување судска постапка, барателот побарал правен совет до Хелсиншкиот комитет. По давањето на правната помош, Хелсиншкиот комитет увидел дека барателот за сосема малку го надминува прагот на финансиската состојба за поднесување барање за СПП, а без обезбедена адвокатска помош, тој не би можел самостојно да ги брани своите права пред суд, додека, пак, покривањето на адвокатските трошоци би го

довело до состојба на нужност. Оттука, Хелсиншкиот комитет стапил во контакт со синдикатот во кој членува барателот со цел да му се обезбеди застапник во постапката, при што од страна на синдикатот е прифатено барањето на Хелсиншкиот комитет. Со ова, практично на барателот му е обезбеден застапник во судската постапка.

1.3.3. Имотноправни прашања

Врз основа на анализирани податоци, барањата за бесплатна правна помош што се однесуваат на имотноправни прашања се застапени со 13 % од вкупниот број предмети или, поточно, за време на извештајниот период, до Хелсиншкиот комитет, бесплатна правна помош побарале вкупно 49 граѓани. Барањата што се поднесени покриваат различни правни прашања, почнувајќи од правото на сопственост и други стварни права, сè до правни прашања во врска со поведени општи управни постапки и управни спорови во врска со денационализација и експропријација на градежно и земјоделско земјиште. Во овој дел, важно е да се напомене дека постои сериозно неажурно и ненавремено постапување на надлежните институции што во крајна мера резултира со неоправдано долго времетраење на иницирани постапките од страна на граѓаните. Надоврзувајќи се на ова, во дел од регистрираните предмети, Хелсиншкиот комитет има поднесено неколку барања за вонреден инспекциски надзор до Управниот инспекторат.

Освен тоа, во овој дел, за поздрав се и преземените дејства од страна на Хелсиншкиот комитет во однос на еден од регистрираните случаи за правна помош. Имено, во конкретниот случај, барателката се обратила до Хелсиншкиот комитет со барање за правна помош поради недоставување одговор по поднесена ургенција до Управниот суд. Хелсиншкиот комитет, по добивање на барањето за правна помош од страна на барателката, се обратил до Управниот суд со барање за приоритетно постапување по предметот, со оглед на фактот што веќе 11-та година по ред не е решена управната работа. По доставеното барање е пристигнат одговор од Управниот суд до Хелсиншкиот комитет дека поднесеното барање е одобрено и на предметот ќе му биде даден приоритет во работата.

1.3.4. Социјална заштита и осигурување

Кога станува збор за правата од социјална заштита и осигурување, вкупно 46 граѓани се обратиле до Хелсиншкиот комитет, што претставува 12 % од вкупниот број поднесени барања за бесплатна правна помош. Имено, Законот за социјалната заштита¹⁸ предвидува 7 права на парична помош од социјална заштита, и тоа гарантирана минимална помош, надоместок поради попреченост, надоместок за помош и нега од друго лице, плата за скратено работно време, додаток за домување, траен надоместок и еднократна парична помош. Оттука, во текот на извештајниот период, барателите на правна помош се обратиле за речиси секое од наведените права, од кои во најголем дел се права за помош и нега од друго лице, надоместок поради попреченост и додаток за домување. Покрај овие случаи, регистрирани се и барања за правна помош во врска со правото на инвалидска пензија¹⁹ согласно Законот за пензиското и инвалидското осигурување.

¹⁸ Чл. 27 од Законот за социјалната заштита.

¹⁹ Чл. 50 од Законот за пензиското и инвалидското осигурување.

Во дел од барањата за правна помош може да се забележи дека граѓаните се незадоволни од постапувањето на центрите за социјална работа, при што и од страна на Хелсиншкиот комитет се нотирани одредени пропусти во постапувањето на центрите²⁰. Следствено на ова, од електронската дата-база на регистрирани случаи може да се забележат ситуации каде што барателите покренале управна постапка, а по нејзиното завршување, покренале управен спор пред Управниот суд. Така, во еден од предметите, барателот побарал правен совет во насока на тоа како да постапи, кога, и покрај тоа што добил правосилна и извршна пресуда од страна на Управниот суд со која се задолжуваат надлежните органи да донесат нов управен акт, сè уште не е постапено по пресудата. Во овој случај, Хелсиншкиот комитет се обратил до Државниот управен инспекторат со барање за спроведување инспекциски надзор. Одговорот што пристигнал од Управниот инспекторат е дека бил донесен нов управен акт, но не бил доставен, што отвора и други проблематики во поглед на ефикасноста и брзината на доставување на управните акти.

Исто така, важно е да се напомене забележаната ниска соработка на центрите за социјална работа со граѓанските здруженија. Па така, во еден од предметите, кој, впрочем, навидум е со иста содржина како и претходно горенаведениот, барателот побарал правна помош поради непостапување на центрите за социјална работа, и покрај тоа што имал добиено пресуда од Управниот суд. Со цел да му се помогне на барателот, Хелсиншкиот комитет се обратил до надлежниот центар за социјална работа за добивање повеќе информации во поглед на предметот, меѓутоа центарот за социјална работа нема доставено одговор до Хелсиншкиот комитет во поглед на овој предмет. Оттука, нејасна е причина поради која центрите за социјална работа одбиваат да достават одговор до здруженијата, кои истовремено се регистрирани здруженија за бесплатна правна помош и постапуваат согласно ЗБПП, а во насока на обезбедување полесен пристап до правда.

1.3.5. Заштита на деца

Во врска со барањата за бесплатна правна помош за заштита на деца, тие се застапени со 8 % или, поточно, вкупно 31 барање е поднесено во оваа област до Хелсиншкиот комитет. Во овој дел, најголем број од барањата се однесуваат на постапувањето на центрите за социјална работа во случаи кога родителите не ги почитуваат решенијата за доделување на децата на делумно воспитување и издржување кај едниот родител и утврдување на начинот на видување со другиот родител со кого детето не живее. Во останатиот дел, барањата се однесуваат на покренување постапки за зголемување утврдена издршка.

1.3.6. Родово базирано и семејно насилство

Конвенцијата на Советот на Европа за спречување и борба против насилство врз жените и семејното насилство, позната како Истанбулска конвенција, беше усвоена од страна на Комитетот на министри при Советот на Европа на 7.4.2011 година, додека, пак, РСМ ја потпиша Конвенцијата на 8.7.2011 година. Оваа Конвенција е најзначајниот меѓународен документ за борба против семејното насилство, бидејќи пропишува низа стандарди што една земја потписничка треба да ги исполни за да се превенираат, да се спречат и да се казнат сите форми на насилство. На

²⁰ Квартален извештај за дадена бесплатна правна помош, јануари-март 2023 г., достапен на: <https://mhc.org.mk/reports/prv-kvartalen-izveshtaj-besplatna-pravna-pomosh-januari-mart-2023/>.

21.5.2021 година, РСМ го донесе Законот за спречување и заштита од насилство врз жените и семејното насилство, каде што се предвидени нови механизми при постапување со лицата што пријавуваат насилство, а тоа што заслужува посебен интерес е принципот на должно внимание²¹, поточно, сите надлежни органи е потребно да ги преземаат сите мерки и активности за да спречат какво било дејство на родово базирано насилство врз жените и семејното насилство. Сепак, и покрај вака воспоставената институционална правна рамка, сè уште се присутни голем број предмети со елементи на родово базирано и семејно насилство.

До Хелсиншкиот комитет, во овој дел, се поднесени вкупно 32 барања за правна помош во оваа област, со што уделот на овие регистрирани предмети е 8 % од вкупниот број поднесени барања за бесплатна правна помош. Во голем дел, бесплатната правна помош е сведена на правни совети за постапката при пријавување насилство и понатамошните механизми на заштита од страна на државните институции. Особено важно во овој дел е дадената поддршка на барателите преку придружба до полициска станица и центар за социјална работа, како и поднесување претставки до надлежните институции при утврдени пропусти во постапката за заштита од родово базирано и семејно насилство.

Она што е заедничко за сите овие предмети и што истовремено претставува најголем проблем е сериозното непостапувањето на полициските службеници во ситуации со родово базирано и семејно насилство. Па така, видно од регистрираните предмети за бесплатна правна помош, полициските службеници ги заведуваат овие предмети како поплаки, а не како пријави, при што се оневозможува постапката да продолжи пред Основното јавно обвинителство. Оттука, по заведувањето на поплаката од страна полициските службеници, тие го повикуваат единствено сторителот на информативен разговор, каде што му се дава усна опомена да престане со загрозувачките дејства, што понатаму придонесува лицата да се обесхрабрат да пријавуваат насилство, знаејќи дека за сторителот воопшто нема да се преземе некаква постапка, а и понатаму нема да биде санкциониран.

Видно од еден од регистрираните случаи во електронската дата-база на податоци, барателката поднела кривични пријави против нејзиниот поранешен вонбрачен партнер, меѓутоа насилството продолжило и по напуштањето на вонбрачната заедница од страна на барателката. Од увидот во документите што барателката ги доставила до Хелсиншкиот комитет, видно е дека пријавите се заведени како поплаки, по што на оваа околност Хелсиншкиот комитет поднел претставка до Одделот за внатрешна контрола при МВР во врска со непрофесионалното постапување на полициските службеници.

Во друг случај, барателката се обратила до Хелсиншкиот комитет за правна помош во поглед на заштитата од семејно насилство, кое во повеќе наврати го пријавувала во полициска станица, особено што тоа се одвивало во присуство на децата. И во оваа ситуација, кривичните пријави се заведени како поплаки, наведувајќи дека барателката се поплакува на психичко вознемирување од страна на поранешниот сопруг. Хелсиншкиот комитет се обратил со барање за информација до единицата за насилен криминал – одделение за семејно насилство при МВР Скопје и до полициската станица каде што барателката пријавила. Во одговорот од полициска станица е

²¹ Чл. 4 од Законот за спречување и заштита од насилство врз жените и семејното насилство.

јасно наведено дека доколку не е доставен медицински извештај за видливи физички повреди, не се сметало дека станува збор за какво било семејно насилство, што остава впечаток дека полициските службеници се недоволно информирани за различните видови семејно насилство, но и се недоволно сензибилизирани кога постапуваат по вакви предмети. Од друга страна, пак, во одговорот од одделението за насилен криминал е наведено дека барателката не се обратила во единицата за насилен криминал, односно дека од службените евиденции се констатирало дека барателката поднела поплаки против нејзиниот поранешен сопруг и дека по тоа било постапено. Тоа што е најинтересно во овој случај е фактот што спрема сторителот е донесено судско решение со изречена привремена мерка – забрана за доближување до 100 метри и други забрани, но откако истекле мерките, тој продолжил повторно да ја следи и да ја вознемирува, а МВР и ЦСР не презеле дополнителни чекори за заштита на барателката, поточно во текот на постапка единствено ја префрлувале одговорноста едни на други, што директно се коси со принципот на должно внимание и се придонесува за двојна виктимизација на лицата што пријавуваат семејно насилство.

1.3.7. Статусни прашања

Вкупно 23 барања за бесплатна правна помош се поднесени до Хелсиншкиот комитет во врска со решавање одредено статусно прашање, при што уделот на овие барања е 6 % од вкупниот број поднесени барања за бесплатна правна помош во рамките на извештајниот период. Бесплатната правна помош тука во најголем дел опфаќа правен совет и правна информација во насока на решавање на правното прашање. Освен тоа, регистрирани се и барања за дадена правна помош во однос на составувањето различни видови поднесоци/обрасци, како што се барање за донесување решение за престанок на старателство, понатаму помош при составувањето обрасци во врска со издавање лична карта и патна исправа, како и поднесување барања за СПП во случаи каде што е потребно да се води судска постапка за решавање на статусното прашање.

Особено внимание во овој дел се посветува на префрлувањето на одговорноста од една на друга институција во поглед на нерешени предмети. Па така, во еден од регистрираните случаи, барателката има поднесено барање за стекнување државјанство, за кое нема добиено никаков одговор. По разгледувањето на документацијата, Хелсиншкиот комитет го наоѓа застојот на управната постапка во Агенцијата за национална безбедност. Следствено на ова, Хелсиншкиот комитет се обратил со барање за информација во врска со предметот, при што во одговорот од страна на Агенцијата за национална безбедност е образложено дека одговорноста за долгото времетраење на предметот е на Секторот за управно-надзорни работи при МВР.

Од ова произлегува дека државните институции не работат во служба на граѓаните, а, освен тоа, остава и впечаток дека не соработуваат меѓу себе и немаат заедничка цел, како што е навременото решавање на поднесените барања од страна на граѓаните. Дотолку повеќе, во најголем дел, граѓаните се неуки странки, при што дел од нив за првпат се обраќаат до надлежната институција, па оттука, сосема е разбирливо да им се даде појаснување во кој рок треба да добијат одлука или, во крајна мера, од кои причини нивниот предмет сè уште не е решен.

1.3.8. Пензиско и инвалидско осигурување

Во врска со правата од пензиско и инвалидско осигурување, барањата за бесплатна правна помош се застапени со 3 % или, поточно, вкупно 10 лица побарале правна помош за оваа област.

Од примените барања за бесплатна правна помош, граѓаните најчесто се обраќале за правни информации дали тие ги исполнуваат условите за право на старосна пензија, семејна пензија итн., како и во однос на неажурното постапување од страна на Фондот за пензиско и инвалидско осигурување во поглед на недоставувањето одговори по поднесени приговори од страна на граѓаните.

1.3.9. Здравствено осигурување и заштита

Во електронската дата-база на податоци се регистрирани вкупно 13 барања за правна помош во поглед на здравственото осигурување и заштитата, што е еднакво на 3 % од вкупниот број поднесени барања за бесплатна правна помош. Во овој дел, граѓаните најчесто побаруваат правни совети и информации за обезбедувањето на здравствената заштита, правата и обврските што ги имаат при Фондот за здравствено осигурување итн.

Слична ситуација со непознавањето на ЗБПП, како во горенаведените области, е присутна и во овој дел. Имено, во еден од регистрираните случаи, барателката на правна помош се обратила до Хелсиншкиот комитет поради неиздавање на здравствените документи од страна на здравствената институција. Причината поради која не се издале здравствените документи лежи во одреден долг што барателката требало да ѝ го исплати на здравствената институција. Хелсиншкиот комитет се обратил до Државниот здравствен инспекторат, со барање за спроведување инспекциски надзор во гинеколошко-акушерската клиника. Сепак, барањето е одбиено поради тоа што инспекторатот, за да постапел во овој предмет, побарал полномошно заверено на нотар или, поточно, барањето за бесплатна правна помош доставено во прилог не било земено предвид, со цел постапката да продолжи понатаму.

Ваквата ситуација е крајно недозволива, имајќи предвид дека ЗБПП не ја уредува формата на барањето по кое треба да постапуваат овластените здруженија. Оттука, самото барање дадено од страна на барателот на правна помош е доволно за да се отвори постапка за одговорност, особено што здравствената институција има на располагање други механизми со кои може да го наплати долгот, а кои не вклучуваат неиздавање документи.

II.2. СЕКУНДАРНА ПРАВНА ПОМОШ

Во поглед на секундарната правна помош, Законот за бесплатна правна помош од 2019 година содржи подлабока и суштинска интервенција. ЗБПП го прошири **опсегот на правната помош** опфаќајќи ослободување од судски и административни такси и трошоци поврзани со постапката пред суд, како и ослободување од трошоци за вештачење.²² Меѓутоа, ЗБПП не ги опфаќа услугите од медијатор за вонсудско решавање на споровите и услугите во постапки за алтернативно решавање спорови. Истовремено законот пропушта да го уреди и авансирањето на трошоците предвидено со ЗПП, кое, пак, е неопходно за започнување на парничните постапки и доставата на докази, како предуслов за основаност на тужбата и тужбеното барање.

²² Член 13 став 5 од ЗБПП.

Ослободувањето од трошоци поврзани со постапките пред суд како формулација, во практиката се покажа како преопширна и недоволно детализирана. Имено, ЗБПП не ги уредува таксативно видовите трошоци од кои го ослободува корисникот на СПП, туку упатува на посебен закон (Закон за парничната постапка), што во практиката се покажа како комплексно и неефикасно поради тоа што поголемиот дел од овие трошоци мора да се авансираат (трошоци за вештачење, превод на документи и нивна заверка пред нотар, обезбедување документи²³ од институции што подлежат на соодветни такси и сл.), а останатиот дел од трошоците не може однапред да се предвидат ни според видот, ни според висината. ЗБПП го уредува начинот на исплаќање на трошоците за изработка на стручен наод и мислење од вешти лица (трошоци што е потребно да се авансираат), меѓутоа не навлегува во законско регулирање на начинот, условите и постапката за исплата на останатите трошоци што може да произлезат во текот на постапките, имајќи ги предвид одредбите од членовите 146 и 147 од ЗПП, кои поблиску ги уредуваат правилата за обврската на секоја странка претходно да ги сноси трошоците што ги предизвикала со своите дејства.

Од друга страна, и покрај законското ослободување од трошоците за изработка на вешт наод и мислење на тој начин што овие трошоци паѓаат на товар на Буџетот на РСМ по претходно издадена фактура од страна на вештото лице, Законот поставува радикално ограничување во делот за кој е надлежен да ги изготвува овие вешти наоди и мислења. Според ЗБПП, единствено надлежно тело за изготвување на стручните наоди и мислења во постапките за секундарна правна помош е Бирото за судски вештачења (чл. 13 ст. 6 од ЗБПП)²⁴ согласно Законот за вештачење.

Ваквото ограничување во Законот, во практиката се покажа како своевидна бариера што значително го забави и го отежна започнувањето на постапките по одобрената секундарна правна помош или самиот тек на веќе започнатите постапки. Недостигот на доволен број вешти лица вработени во БСВ, како и недостигот на стручни лица од одредени области²⁵ доведоа или до прекин на одобрената секундарна правна помош или до губење на постапките пред судовите.²⁶

Со новиот Закон за вештачење²⁷, БСВ е трансформирано во Биро за процена што врши стручни работи од областа на процената согласно Законот за процена,²⁸ со што се истисна надлежноста и воопшто можноста на Бирото да изготвува стручни наоди и мислења и доведе до делумна нефункционалност на системот на БПП, имајќи ја предвид одредбата во ЗБПП што изречно упатува на БСВ како единствено надлежно тело за изработка на стручни наоди и мислења за потребите на корисниците на СПП. Оваа моментална состојба, која всушност се провлекува веќе 6 месеци, предизвикува неколку несакани ситуации: а) МП по поднесено барање за одобрување на СПП, да го одбие барањето поради очигледен неуспех во спорот²⁹; б) МП да го одобри барањето на корисникот за СПП и потоа корисникот на СПП да се соочи со одбивање на тужбата и тужбеното барање³⁰, меѓутоа оваа ситуација претпоставува водење постапка до нејзиното завршување со претходни

23 Имотен лист, Извод од матичната книга на родените или умрените и сл.

24 Член 13 ст.6 од ЗБПП

25 Вешти лица од областа за ДНА-анализа.

26 Констатирани недостатоци од одржаните состаноци на НКТ, види: <https://pravnapomos.mk/nacionalno-koordinativno-telo/>.

27 Закон за вештачење, Сл. весник бр. 154 од 20 јули 2023 година, достапно на: [www.pravda.gov.mk/Upload/Documents/закон%20за%20вештачење%20%20\(сл.весник%20на%20РСМ%20154-2023\).pdf](http://www.pravda.gov.mk/Upload/Documents/закон%20за%20вештачење%20%20(сл.весник%20на%20РСМ%20154-2023).pdf).

28 Чл. 46 ст. 2 од Законот за вештачење.

29 Чл. 22 ст. 1 алинеја 15 од ЗБПП.

30 Согласно ЗПП, доказите ги поднесува секоја од странките со тужба или пред првото подготвително рочиште. Пропустот да се достават навреме доказите, меѓу кои и вештачењето, претставува основ за одбивање на тужбата.

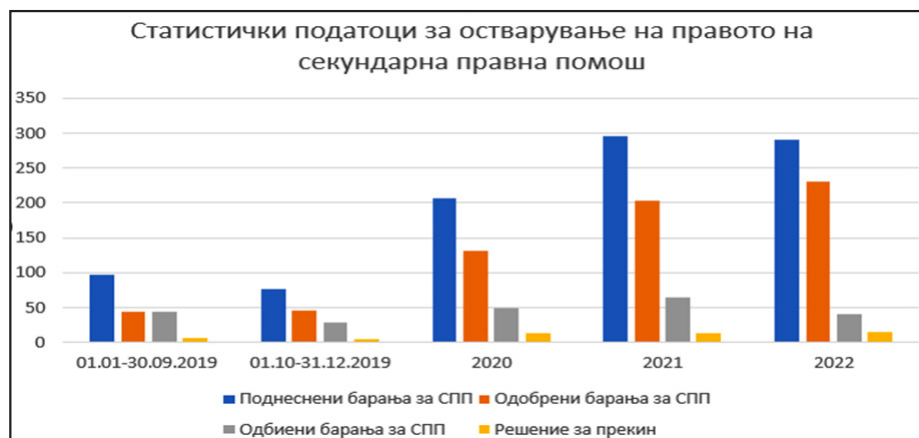

сознанија за неуспех во спорот, што претставува повреда согласно ЗБПП³¹ и в) корисникот на СПП да ја кофинансира одобрената секундарна правна помош, што во нашиот закон не е предвидено како можност, меѓутоа и не е исклучено како можност, меѓутоа ќе претставува своевидна тешкотија за корисникот, имајќи предвид дека доколку тој имал средства за водење на соодветната постапка, воопшто не би му била одобрена СПП.³²

Законот, исто така, ги прошири видовите правни прашања за кои може да се одобри секундарна правна помош во сите степени на граѓански судски постапки, управни постапки и управни спорови, освен за прашањата за кои изречно е предвидено дека нема да се одобри секундарна правна помош.³³ Од друга страна, со новиот Закон се напушти можноста да се обезбедува секундарна правна помош во кривичните постапки³⁴, што претставува чекор назад во поглед на пристапот до правда за граѓаните.

Една од најважните измени во Законот се однесува на **олеснување на критериумите за одобрување СПП**, и тоа во поглед на финансиската состојба на барателите на секундарна правна помош. Под финансиска состојба, Законот разликува приход³⁵ на барателот и имот³⁶ на барателот. Подобрувањето на условите во поглед на финансиската состојба на барателите на СПП претставува своевиден патоказ за заложбите на државата да го зајакне и да го унапреди системот на БПП на тој начин што оние рестриктивни елементи што ги карактеризираат имотната состојба на барателот и приходот на барателот во старото законско решение од 2009 година сега се заменети со поблаги критериуми, со што се придонесе до зголемен број поднесени барања за секундарна правна помош.

Табела 6³⁷

31 Чл. 22 ст. 1 алинеја 15 и чл. 26 ст. 1 алинеја 3 од ЗБПП.

32 Види: **ЗАПИСНИК** од тринаесеттиот (13) состанок на Националното координативно тело за бесплатна правна помош одржан на **27 септември 2023 година** и **Записник** од четринаесеттиот (14) состанок на Националното координативно тело за бесплатна правна помош одржан на **20 март 2024 година**.

33 Царински и даночни работи; клеветата и навреда; надоместок на нематеријална штета, освен во случаи за жртви на кривични дела, како и во случај на смрт или тежок инвалидитет; прекршоци; јавни и комунални услуги (прашања поврзани со снабдување со електрична енергија, вода, греење и сл.); имотни прашања во управна постапка (денационализација, експропријација, приватизација, легализација); одбрана во кривични постапки.

34 Со членот 49 од „Преодните и завршни одредби“ делумно е оставен во сила членот 8 од стариот Закон за бесплатна правна помош, и тоа во делот на заштитата на жртвите на казнени дела и жртвите на трговија со луѓе, со што е оставена можност да се одобри секундарна правна помош во кривичните постапки исклучиво за застапување, но не и за одбрана.

35 Чл. 18 од ЗБПП.

36 Чл. 19 од ЗБПП.

37 Статистичките податоци прикажани во Табела 6 се сумиран приказ од Годишните извештаи на Министерството за правда.

Во однос на 2019 година, како што е прикажано на табелата, во 2020 година, бројот на поднесени барања за секундарна правна помош се зголемил за 25,5 %. Бројот, пак, на одобрени барања за секундарна правна помош во 2020 година се зголемил за 31,8 %. Бројот на одбиени барања за секундарна правна помош се намалил во 2020 година во однос на 2019 година за 32,8 %.

Во однос на 2020 година, во 2021 година, бројот на поднесени барања за секундарна правна помош се зголемил за 42 %. Бројот, пак, на одобрени барања за секундарна правна помош во 2021 година се зголемил за 53 %. Бројот на одбиени барања за секундарна правна помош се намалил во 2021 година во однос на 2020 година за 7,2 %.

Во 2022 година, во однос на 2021 година, бројот на поднесени барања за одобрување секундарна правна помош незначително се намалил (во 2021 година се поднесени 295 барања, а во 2022 година се поднесени 291 барање) за -1,35%, во поглед на одобрените барања има зголемување за 13,79 %, додека, пак, во поглед на одбиените барања, има значително намалување за -38,46%.

И покрај олеснетите критериуми во поглед на финансиската состојба на барателите, видно од статистичките податоци прикажани во Табела 1 според години, може да се заклучи дека освен во првата година по влегувањето во сила на новиот Закон, каде што бројот на барања за секундарна правна помош е речиси дуплиран, во сите останати години, бројот на барања стагнира, со мали осцилации кон намалувањето на бројот. Од друга страна, бројот на одобрени барања е во континуиран пораст, без оглед на бројот на поднесени барања за одобрување СПП.

Она што недостига во статистичкиот приказ од страна на МП при изготвувањето на годишните извештаи се податоци за видот на правни прашања³⁸, полова, етничка и возрасна структура на барателите на секундарна правна помош, причини за одбивањето на барањата и основ за изречен прекин на одобрената секундарна правна помош. Понатаму, како дополнителни статистички податоци што би биле корисни, а недостигаат во годишните извештаи, се податоците за тоа од кои невладини здруженија и правни клиници се поднесени барања за одобрување СПП, кои од тие барања се одобрени, а кои се одбиени.

Законот од 2019 година, исто така, предвидува и две други значајни измени, **можност за одобрување секундарна правна помош без утврдување на финансиската состојба** во случаите кога: а) барателот е сместен во згрижувачко семејство, станбена единица за организирано живеење со поддршка или во установа за социјална заштита, со решение од Центарот за социјална работа; б) барателот има потреба од покренување и застапување во постапка за изрекување привремени мерки за заштита од семејно насилство пред надлежен суд; или в) барателот, поради елементарна непогода, виша сила или други околности што се надвор од негова контрола, се најде во финансиска состојба што го спречува самостојно да обезбеди заштита на своите права;³⁹ и **децентрализиција на процесот на одлучување по барањата за секундарна правна помош**.⁴⁰

38 Во извештаите на МП само се напомува дека најчесто поднесени барања за СПП се од областа на имотноправни работи, развод на брак, изрекување привремени мерки за заштита на жртвите на семејно насилство, заштита на деца, утврдување татковство итн.

39 Член 20 од ЗБПП.

40 Процесот на одлучување, по барањата за секундарна правна помош, се префрли од Министерството на подрачните одделенија, преку посебно овластени службени лица што се надлежни за носење реални акти (чл. 13 ст. 4). Потребата од оваа промена произлезе од идејата да се забрза постапката и да се избегне препраќање на документацијата по барањето до Скопје и назад. Во насока на итен одговор, Законот предвиде можност за итно постапување по барањето.

Во периодот на примена на Законот за бесплатна правна помош од влегувањето во сила во 2019 година до 2024 година, во февруари 2020 година е формирано Националното координативно тело за примена на Законот за бесплатна правна помош (НКТ)⁴¹ со помош на Советот на Европа, како форум за споделување информации, комуникација и координација меѓу засегнатите страни на теми од значење за примената на Законот за бесплатна правна помош и за олеснување на пристапот до правда на национално ниво. Целите и функциите на НКТ се: а) подобрување на квалитетот и пристапноста на бесплатната правна помош до потенцијалните корисници; б) подобрување на комуникацијата помеѓу засегнатите страни, вклучувајќи споделување информации, координација за индивидуални случаи, како и навремено доставување податоци потребни за постапување по барањата за секундарна правна помош; в) зајакнување на меѓусебното разбирање помеѓу сите засегнатите страни во однос на нивните надлежности, функции, експертиза, како и проблеми што се поврзани со спроведувањето на ЗБПП; г) идентификување проблеми и предизвици во процесот на спроведување на ЗБПП.

НКТ е составено од 28 членови претставници на невладините здруженија, правните клиници, Адвокатската комора на РСМ, државни органи, институции и организации што ја засегаат или се засегнати од примената на ЗБПП, или на друг начин се вклучени во олеснувањето на пристапот до правда за граѓаните.

Во рамките на работењето на НКТ, идентификувани се низа недостатоци при примената на ЗБПП, како што се ослободувањето од административни такси, таксите пред нотарите во постапките пред нив, трошоците за привремените застапници во граѓанските постапки, изготвувањето вештачења од страна на Бирото за вештачење и сл., кои само несомнено ја потврдуваат состојбата во РСМ со системот на БПП, неговата релативна нефункционалност, а со тоа и ограничувачкиот пристап на граѓаните до правдата.⁴²

2.1. Податоци од дата-базата на Хелсиншкиот комитет за човекови права

Како давател на примарна правна помош⁴³, Хелсиншкиот комитет има обврска, доколку утврди дека правниот проблем што го имаат корисниците на ППП е проблем што треба да продолжи во постапка пред судовите, да му асистира на корисникот при изготвувањето и поднесувањето барање за одобрување секундарна правна помош во зависност од местото на живеење на барателот пред надлежното подрачно одделение на МП.

41 Види: <https://pravnapomos.mk/nacionalno-koordinativno-telo/>.

42 За подетален увид во идентификуваните недостатоци во ЗБПП при неговата примена од 2019 до 2024 година и за нефункционалностите во системот за БПП, види: <https://pravnapomos.mk/nacionalno-koordinativno-telo/>; Анализа на Законот за бесплатна правна помош од 2019 година, автори: Гоце Коцевски, Елена Георгиевска, соработници: Бојана Неткова, Џон Имс, ноември 2022 година, Совет на Европа, достапно на: <https://rm.coe.int/assessment-of-the-law-fla-in-mk-mkd/1680a96a76>; Анализа за обезбедената бесплатна правна помош од страна на Хелсиншкиот комитет за човекови права, Зоран Василевски, Тона Карева, 2022, Хелсиншки комитет за човекови права, достапно на: <https://mhc.org.mk/wp-content/uploads/2022/11/pristap-do-pravda.pdf>.

43 Во 2016 година, ХК се стекна со правото да обезбедува примарна правна помош со Решение на министерот за правда бр. 11-340/2 од 31.3.2016 година, види: <https://pravda.gov.mk/bpp>.

За обезбедената правна помош, Хелсиншкиот Комитет води дата-база што беше создадена „во рамките на оперативниот грант ИПА/2019/413-342“ со цел „евидентирање и систематизирање на социо-демографските карактеристики на барателите на бесплатна правна помош и ефективност и ефикасност на институциите што се дел од системот. Базата на податоци користи надворешен софтверски систем, координиран од тимот правни советнички на Хелсиншкиот комитет, а податоците се прибираат и се користат согласно Законот за заштита на личните податоци.

Базата претставува алатка за собирање податоци за сервисите на бесплатна правна помош што се основа за статистичка анализа и овозможува придонес за креирање конкретни предлози за јавни политики. Во базата на податоци се обработуваат следниве видови податоци:

- лични податоци за барателот на бесплатна правна помош (име и презиме, општина, населено место, возраст, пол, род, родов идентитет, сексуална ориентација, етничка припадност, образование, верско или религиско уверување, здравствена состојба, политичка припадност, брачен статус и друго);
- правен проблем на барателот;
- даден правен совет;
- датум на поднесување на барањето за бесплатна правна помош;
- датум на поднесување допис до надлежната институција;
- период на чекање одговор од институцијата;
- датум на поднесување на барањето за секундарна правна помош до Министерството за правда;
- период на чекање одговор на барање за секундарна правна помош од Министерството за правда;
- информација за тоа дали барањето за секундарна правна помош е одобрено или одбиено.⁴⁴

Во рамките на проектот „Унапредување на заштитните механизми за бесплатна правна помош и говор на омраза во Република Северна Македонија“ во извештајниот период од 1.1.2023 година заклучно со 31.3.2024 година, Хелсиншкиот комитет за човекови права им обезбедило примарна правна помош на вкупно 378 граѓани.⁴⁵ Од овие 378 граѓани, во зависност од видот на правното прашање, односно правниот проблем и потребата за започнување соодветна судска постапка, Комитетот има утврдено и дадено примарна правна помош во насока на давање правен совет и помош при изготвување и поднесување барање за одобрување секундарна правна помош до МП на 9 граѓани.

Начинот на кој Комитетот ги систематизира овие барања покрај определените графи во дата-базата (види погоре) е според пол, место на живеење, вид на правно прашање, правна област под која потпаѓа правното прашање /проблем, датум на праќање на барањето за СПП, дали е

44 Гоце Коцевски, 2020, ЗАШТИТА НА ЧОВЕКОВИТЕ ПРАВА ПРЕКУ УНАПРЕДУВАЊЕ НА БЕСПЛАТНАТА ПРАВНА ПОМОШ – Препораки за политики засновани на анализа на обезбедената бесплатна правна помош од страна на Хелсиншкиот комитет за човекови права, Хелсиншки комитет за човекови права.

45 Овие податоци се достапни на дата-базата на ХК и се јавно објавени според квартална веб-страницата на ХК, види: <https://mhc.org.mk/izveshtaj/>; <https://mhc.org.mk/reports/prv-kvartalen-izveshtaj-besplatna-pravna-pomosh-januari-mart-2023/>; <https://mhc.org.mk/reports/besplatna-pravna-pomosh-za-periodot-april-juni-2023-godina/>; <https://mhc.org.mk/reports/besplatna-pravna-pomosh-za-periodot-juli-avgust-2023-godina/>; <https://mhc.org.mk/reports/besplatna-pravna-pomosh-za-periodot-oktomvri-dekemvri-2023-godina/>; <https://mhc.org.mk/reports/besplatna-pravna-pomosh-za-periodot-januari-mart-2024-godina/>.

во обработка (сè уште не е одлучено по барањето) и исход (резултат од постапката доколку е одобрено барањето за СПП).

Додека, пак, начинот на кој Хелсиншкиот комитет за човекови права ги презентира овие статистички податоци во кварталните извештаи е според правна област (пр. семејни односи, имотно право и сл.), вид на предмет (пр. бракоразводна постапка, издршка на дете и сл.) и статус (одобрено или одбиено).

2.1.1. Број на поднесени барања според квартали

Од вкупно 9 поднесени барања за одобрување секундарна правна помош до МП од страна на Комитетот, во периодот од јануари до март 2023 година се поднесени 2 барања, во периодот од април до јуни 2023 година се поднесени 3 барања за одобрување СПП, во периодот од јули до август истата година е поднесено 1 барање за одобрување СПП, во периодот од септември до декември 2023 година се поднесени 3 барања, додека, пак, во периодот од јануари до март 2024 година, Комитетот нема поднесено барања за одобрување СПП.

Табела 7

Од прикажаните статистички податоци во Табела 7 може да се заклучи дека во бројот на поднесени барања за секундарна правна помош од страна на Комитетот според квартали за извештајниот период од 1.1.2023 година до 30.3.2024 година нема драстични осцилации, односно зголемувања или намалувања на поднесените барања. Она што е интересно да се забележи е малиот број поднесени барања за СПП во однос на бројот на граѓани што се обратиле до Комитетот и на кои им е обезбедена примарна правна помош. Од 378 граѓани на кои им е обезбедена примарна правна помош, за само 9 граѓани се поднесени барања за СПП, што претставува 2,38 % од вкупниот број граѓани што се обратиле со правен проблем до Комитетот.

2.1.2. Податоци според статус

Податоците според статус се однесуваат на тоа дали поднесеното барање за одобрување секундарна правна помош е одобрено или одбиено од страна на МП. Согласно ЗБПП, Министер-

ството преку подрачните одделенија со потврда го одобрува барањето за СПП доколку барателот ги исполнува условите предвидени во чл. 17, 18, 19 и 21 од Законот и притоа има обврска да ги извести корисникот на СПП и назначениот адвокат преку организирање првична средба помеѓу адвокатот и корисникот. Подрачните одделенија при МП може и со известување да го одбијат поднесеното барање согласно членот 22 од ЗБПП, при што се должни за одбивањето да го известат барателот, но не и здруженијата.

Како своевиден недостаток во законските одредби е немањето обврска да се извести здружението што го поднело барањето за одобрување СПП за статусот на поднесеното барање. Поради ваквата законска нерегулираност, овластените здруженија или немаат соодветни податоци за статусот на барањата што ги поднеле, поради тоа што не се во можност да водат навремена и ажурирана статистика, или им се обраќаат на странките за да добијат информација за статусот на барањето во однос на тоа дали е одобрено или е одбиено.

Табела 8

Од вкупниот број поднесени барања за одобрување СПП (9 барања)⁴⁶, повеќе од половината се одобрени, што претставува 77,77 % од поднесените број, односно 7 барања за секундарна правна помош биле одобрени, 1 барање е одбиено поради неисполнување на финансиските критериуми предвидени во ЗБПП и по 1 барање не е постапено поради тоа што е добиено известување од МП дека за истиот барател по истото правно прашање веќе е поднесено барање за одобрување секундарна правна помош од друго здружение.⁴⁷

Како проблем што во континуитет опстојува и претставува своевидна бариера за пристапот до суд за граѓаните е сè уште ригидниот пристап на ЗБПП во делот на финансиските критериуми. Ваквото ограничување доведува до одбивање на поднесените барања поради тоа што: а) или барателите имаат примања минимално над предвидената законска граница, а сепак спаѓаат во ранлива категорија граѓани (сиромашни граѓани) што не може да си дозволат да ги сносат тро-

⁴⁶ Информациите за статусот на барањата, Хелсиншкиот комитет ги добил лично од странките/корисниците на БПП.

⁴⁷ Добиени информации од спроведените интервјуа со вработени претставници во Хелсиншкиот комитет за човекови права.

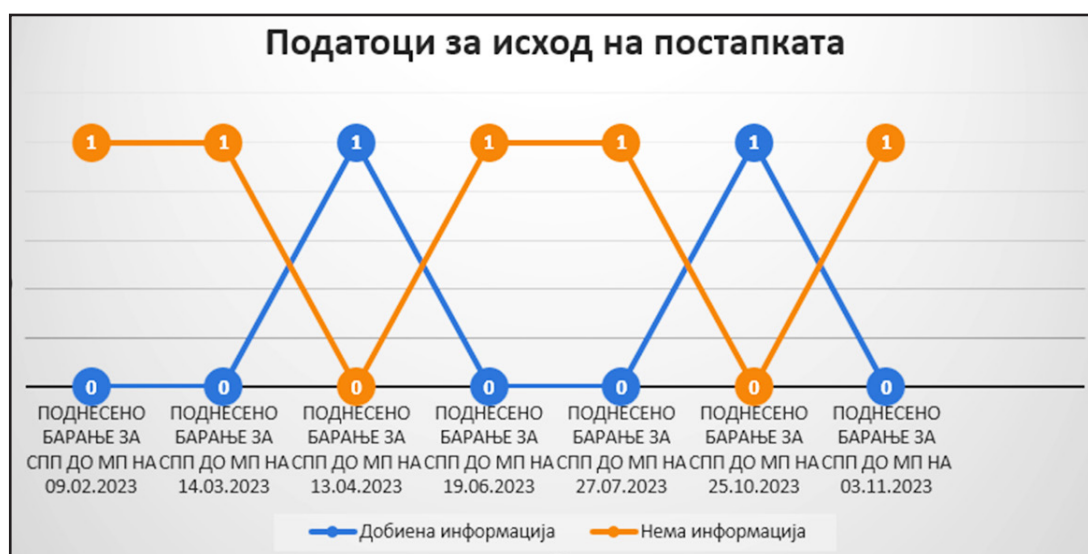

шоците на судската постапка, б) или имаат возило што има поголема зафатнина од законски предвидената.

2.1.3. Податоци за исход на постапката

Во поглед на исходот на постапката по одобрена секундарна правна помош, здруженијата, а со тоа и Хелсиншкиот комитет за човекови права, повторно се соочени со недостиг на информации, кои во овој случај би требало да ги добиваат или од назначениот адвокат или од самата странка/корисник на СПП.

Табела 9

Во однос на одобрените барања за СПП во извештајниот период (7 барања), само за 2 постапки Комитетот добил информации за фазата во која се наоѓа започната постапка, што претставува 28,57 % од вкупниот број одобрени барања и започнати постапки.

Според добиените податоци од спроведените интервјуа со претставници на Хелсиншкиот комитет, едната постапка е во фаза на прекин поради неможност да се контактира корисникот на секундарната правна помош од страна на назначениот адвокат, односно корисникот на СПП е иселен од државата, и вториот предмет е во фаза на закажано рочиште, односно претрес пред надлежниот кривичен суд.

2.2. Демографски податоци на барателите на секундарна правна помош

Податоците што се предмет на Глава II од оваа анализа се прибирани од дата-базата и кварталните извештаи на Хелсиншкиот комитет за човекови права и се однесуваат само на 9 граѓани за кои Комитетот има поднесено барања за одобрување секундарна правна помош.

2.2.1. Полова структура на барателите

Од вкупниот број граѓани што се обратиле до Комитетот и за кои се поднесени барања за одобрување секундарна правна помош, незначително поголем е бројот на женски лица (5) во однос

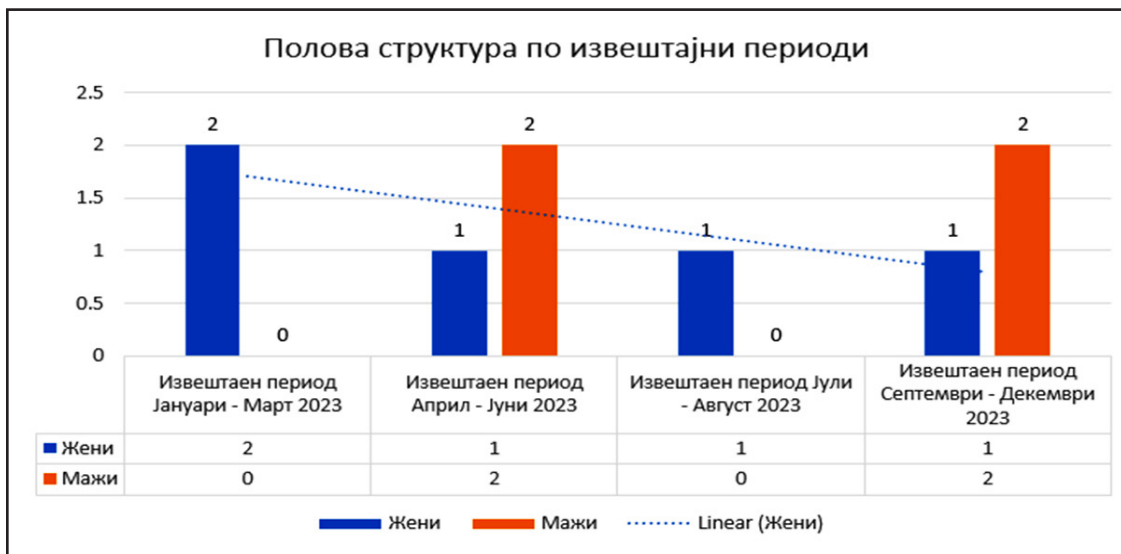
на машки лица, односно 55,55 % биле лица од женски пол, додека, пак, 44,44 % биле лица од машки пол (4).

Табела 10

Во поглед на бројот на женски и машки лица што се обратиле за СПП до Хелсиншкиот комитет според квартали, односно според извештајни периоди, може да се увиди дека во првиот квартален период од јануари до март 2023 година, од 2 лица што се обратиле до Комитетот со потреба од обезбедување секундарна правна помош, и двете лица се од женски пол; во периодот од април до јуни 2023 година, од 3 граѓани што се обратиле до здружението, 2 лица се од машки пол, додека, пак, 1 лице е од женски пол; во извештајниот период од јули до август 2023 година, само 1 женско лице се обратило со потреба за поднесување барање до МП за одобрување СПП; и во периодот од септември до декември 2023 година, од 3 поднесени барања за одобрување СПП, две барања се однесуваат на 2 машки лица и едно барање е за лице од женски пол.

Табела 11

2.2.2. Место на живеење на барателите

Од анализираниите податоци на здружението преку дата-базата на податоци и кварталните извештаи според периоди, од 9 граѓани што се обратиле за помош до Комитетот со цел поднесување барање до МП за одобрување секундарна правна помош, поголемиот дел се од Скопје, односно 5 граѓани или 55,55 % биле од Скопје, 1 или 11,11 % од Неготино, 2 или 22,22 % од Куманово и 1 или 11,11 % од Ресен.

Табела 12

2.2.3. Правни проблеми

Видот на правни прашања, односно проблеми за кои граѓаните се обратиле до Комитетот во извештајниот период од јануари 2023 година до март 2024 година опфаќа неколку области, како што се семејни односи, имотноправни работи, заштита на деца, семејно насилство и статусни прашања. Како најзастапени се прашањата за развод на брак (4), потоа утврдување татковство (2), издршка на дете (1) и оставинска постапка (1).

Во поглед на видот на постапките во кои спаѓаат овие правни прашања, повеќе од половината се правни прашања за кои се повела граѓанска постапка, односно 7 или 77,77 % од вкупниот број поднесени барања за СПП, за 1 (11,11 %) правно прашање е поднесено барање за одобрување СПП во управна постапка и 1 (11,11 %) правно прашање потпаѓа под кривичната материја.

Видно од податоците е дека бројот на правни прашања од граѓанската материја е поголем и почест во споредба со другиот вид правни прашања од кривичната и управната материја.

Табела 13

Правните прашања од областа на семејните односи се однесуваат на развод на брак од кој нема малолетни деца, развод на брак со доделување малолетни деца и законска издршка на дете. До Комитетот се обратиле 4 лица (44,44 %) од вкупниот број граѓани (9) што имале потреба од одобрување СПП за овој вид правни прашања (семејни односи), од кои потреба за започнување постапка пред граѓанскиот суд за развод на брак без малолетни деца имало 1 лице или 11,11 % од вкупниот број поднесени барања за одобрување СПП до Министерството, додека, пак, пак 2 лица или 22,22 % имале потреба од поведување постапка пред суд за развод на брак со доделување малолетни деца и 1 лице (11,11 %) имало потреба од поднесување тужба за зголемување на износот на законската издршка на дете.

Во делот на имотноправните односи, само 1 (11,11 %) правно прашање е обработено во извештајниот период, и тоа за поведување оставинска постапка пред нотар, додека, пак, во областа на заштитата на деца се поднесени 2 барања (22,22 %) за одобрување СПП по основ на утврдување татковство.⁴⁸

III. МОНИТОРИНГ НА СУДСКИ ПОСТАПКИ

Дел од активностите на проектот „Унапредување на заштитните механизми за бесплатна правна помош и говор на омраза во Република Северна Македонија“ е и мониторингот на судските постапки. Во текот на имплементацијата на овој проект, мониторингот е спроведен врз основа на претходно утврдена методологија, при што се користени два метода:

- Теренско истражување преку ангажирање професионални набљудувачи што со нивното директно присуство извршиле мониторинг на закажаното рочиште. За имплементирање на оваа активност се ангажирани надворешни лица (во понатамошниот текст: набљудувачи), кои поседуваат искуство во кривичната, граѓанската и управната област.
- Анализа на посебно утврден и креиран прашалник, со цел да може да одговори на потребите на главната расправа. По извршениот мониторинг, набљудувачите ги внесувале податоците од закажаното рочиште, со посебен акцент на неколку сегменти, како што се начинот на водење записник за главна расправа, итност на постапките, еднаквост на оружјата, изрекување привремени мерки во постапки за семејно и родово базирано насилство и причини за одложување на судските рочишта. Овие податоци не се дел од електронската база на податоци, поточно тие се издвоени и систематизирани во прашалниците.

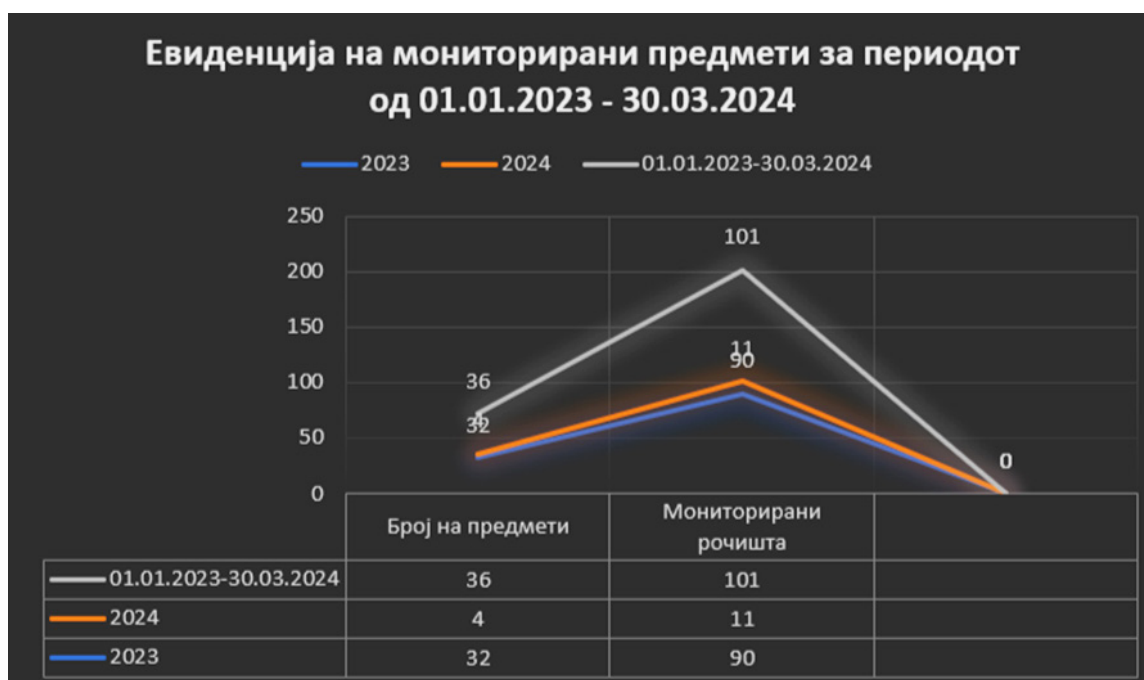
Судските предмети што се мониторирали се избрани на два начина. Најголемиот дел од предметите се по барање на граѓани што претходно се обратиле до Хелсиншкиот комитет за примарна правна помош. Останатиот дел се предмети што се медиумски експонирани, покренуваат прашања што се значајни, од јавен интерес и за кои јавноста покажува висок интерес за исходот на постапката.

Во рамките на извештајниот период, мониторирали се вкупно 36 предмети во рамките на кои се мониторирали 101 рочиште, од кои во 2023 година се мониторирали 90 рочишта во 32 предмети, додека, пак, во 2024 година се мониторирали 11 рочишта во 8 судски постапки, од кои 4 предмети се провлекуваат од претходната година (2023).

⁴⁸ За едното барање по основ на утврдување татковство, МП нема постапено поради тоа што за истиот барател по истиот основ друго здружение веќе имало поднесено барање за одобрување СПП.

Табела 14

За потребите на оваа анализа ќе се обработат 3 индикатори, кои се стратешки издвоени од прашалниците што се предмет на анализирање во делот на мониторингот. Податоците се систематизирани според предмети и според определените индикатори и се поделени на граѓански, кривични и управни спорови. Анализата на расположливите податоци ќе се врши, меѓу останатото, со повлекување паралела помеѓу видовите области во кои спаѓаат предметите, идентификувајќи ги најчестите заеднички недостатоци во рамките на утврдените индикатори.

3.1. Тонско и визуелно-тонско снимање

3.1.1. Кривични постапки

Во Законот за кривичната постапка е уреден начинот на водење на записникот за главната расправа⁴⁹. Главната расправа се снима тонски или визуелно-тонски, при што на почетокот на расправата, претседателот на советот ги известува присутните странки и другите учесници во постапката за тоа дека расправата се снима и дека снимката претставува тонски или визуелно-тонски запис од одржаната расправа. Со помош на тонското снимање се овозможува да се добие целосна и јасна слика за тоа како се одвивала главната расправа, имајќи предвид дека истовремено се намалува можноста да се направи пропуст во содржината на записникот. Ова е особено важно при испитувањето сведоци, бидејќи не се губи време да се внесе исказот, понатаму начинот на поставување прашања во делот на вкрстено испитување и вложување приговори од спротивната страна, како и однесувањето на судот при водењето на главната расправа. Сепак, согласно анализираниите податоци од прашалниците, може да се забележи низок степен на користење на опремата за тонско снимање во оние судници каде што е инсталирана, додека, пак, во останатите

⁴⁹ Чл. 374 од ЗКП.

судници каде што не постојат технички услови за визуелно-тонско и тонско снимање, судечкиот судија (судија поединец) или претседателот на советот се повикуваат на ставот 3 од членот 374 од ЗКП⁵⁰. Ваквата практика е документирана неколку години наназад и од страна на граѓанскиот сектор во земјава⁵¹ каде што јасно е евидентирано дека е потребно „судниците да се опремаат за аудио и визуелно снимање на рочиштата, како што тоа е предвидено со ЗКП“⁵².

Согласно расположливите податоци за извештајниот период од 1.1.2023 до 30.1.2024 година, мониторирали биле 16 кривични предмети, од кои 2 од овие предмети се предмети што се мониторирали и во 2023 година и во 2024 година. Во рамките на спроведениот мониторинг на овие 16 кривични предмети, набљудувани биле 65 рочишта за главна расправа, од кои во 2023 година биле мониторирали вкупно 60 рочишта во 15 судски постапки, додека, пак, во 2024 година биле мониторирали 5 рочишта во вкупно 3 постапки, од кои 2 предмети се провлекуваат од претходната година (2023).

Табела 15

Од вкупно 16 кривични предмети во кои се вршел мониторинг, 9 кривични предмети се заведени во Основниот кривичен суд Скопје и по 1 предмет во Основните судови во Охрид, Струга, Куманово, Струмица, Тетово, Неготино и Битола.

⁵⁰ Чл. 374 ст. 3 „Кога не постојат технички услови за тонско или визуелно-тонско снимање на текот на главната расправа, претседателот на советот може да нареди за текот на главната расправа да се води стенографски записник.“

⁵¹ Аврамовски, Д., Петковска, И., Тутиќ, Л., *Анализа на податоците од набљудувани судски постапки во кривични предмети во 2022 година*, Коалиција „Сите за правично судење“, Скопје, 2022 година.

Аврамовски, Д., Петковска, И., Тутиќ, Л., *Анализа на податоците од набљудувани судски постапки поврзани со организиран криминал и корупција во 2022 година*, Коалиција „Сите за правично судење“, Скопје, 2022 година.

Петковска, И., *Системски и тематски мониторинг на судски постапки*, Коалиција „Сите за правично судење“, Скопје, 2021 година.

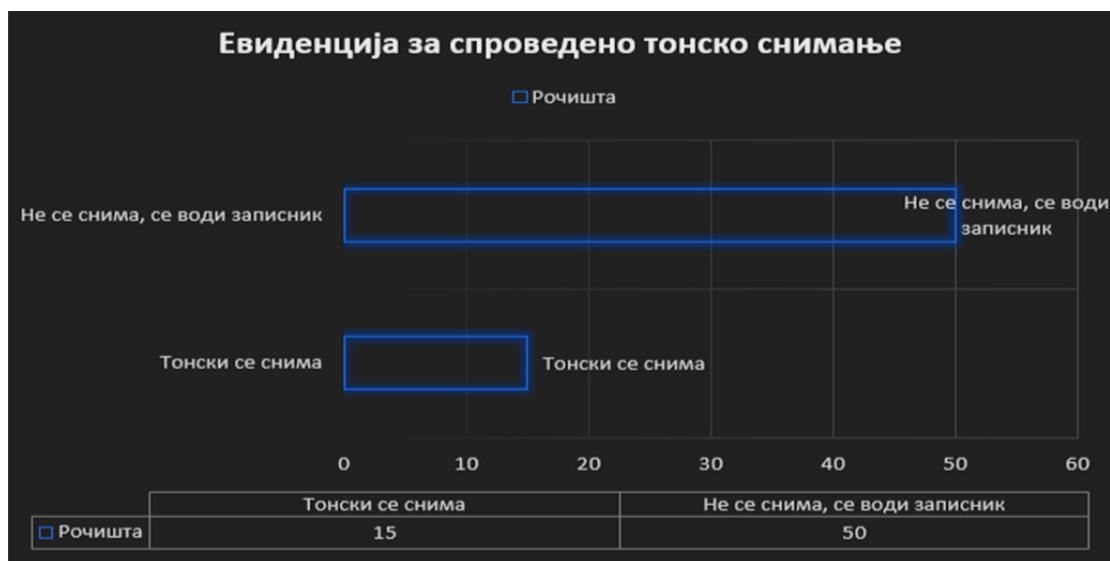
Петровска, Н., Аврамовски, Д., *Системски мониторинг на кривични судски постапки во 2020 година*, Скопје, 2021 година.

⁵² Аврамовски, Д., Петковска, И., Тутиќ, Л., Гоцо, А., *Анализа на податоците од набљудуваните судски постапки во 2023 година*, Коалиција „Сите за правично судење“, Скопје, 2024 година.

Во поглед на тонското и визуелно-тонското снимање, од 16 предмети со вкупно 65 набљудувани рочишта, согласно обезбедените податоци од спроведените прашалници за извршен мониторинг, во само 2 предмета (12,5 %) од вкупниот број предмети, расправите се снимени тонски, при што е воден и записник, или 15 рочишта (23,07 %) од вкупно 65 рочишта биле снимени, и тоа предмети што се водат пред Основниот кривичен суд Скопје. Во сите останати 14 предмети (87,5 %) или 50 рочишта (76,92 %) не постоеле услови за тонско снимање, под што се подразбира дека во судниците не е инсталирана соодветна опрема за тонско и визуелно снимање или доколку е инсталирана, таа е нефункционална, поради што е воден записник.

Табела 16

Она што е клучно да се потенцира е дека еден од двата предмета во кои е спроведено тонското снимање е предмет што е високопрофилен предмет, со широка и масовна медиумска покриеност, а тоа доведува до неминовен заклучок дека поради прикажување транспарентност од страна на судот, тој е сниман тонски.

3.1.2. Граѓански постапки

Обврската за тонско снимање е уредена со Законот за парничната постапка, и тоа членот 107⁵³, кој ја регулира обврската на судот рочиштето да се снима тонски. Тонската снимка од преземените дејства на рочиштето е тонски запис од одржаното рочиште,⁵⁴ при што судијата поединец, односно претседателот на советот раководи со процесот на тонското снимање на рочиштето,⁵⁵ известувајќи ги присутните странки и другите учесници во постапката за тоа дека рочиштето се снима тонски и дека снимката претставува тонски запис од одржаното рочиште.⁵⁶

Во рамките на извештајниот период од 1.1.2023 до 30.3.2024 година, Хелсиншкиот комитет за човекови права има спроведено мониторинг на 15 граѓански предмети, од кои 12 предмети (80 %) се во 2023 година, а 3 предмети (20 %) се во 2024 година. Од мониторираните 12 предмети во 2023 година, 2 предмета продолжуваат и во 2024 година.

⁵³ ЗПП, чл. 107 ст. (1) „Рочиштето, по правило, се одржува во судската зграда и тонски се снима“.

⁵⁴ Чл. 115 од ЗПП.

⁵⁵ ЗПП, чл. 119-а ст. 1.

⁵⁶ ЗПП, чл. 119-2 ст. 4.

Табела 17

Во рамките на овие 15 граѓански предмети, мониторирани се вкупно 27 рочишта, од кои во 2023 година се набљудувани 21 рочиште или 77,77 % од вкупниот број рочишта, додека, пак, во 2024 година се мониторирани 6 рочишта или 22,22 % од вкупниот број набљудувани рочишта.

Табела 18

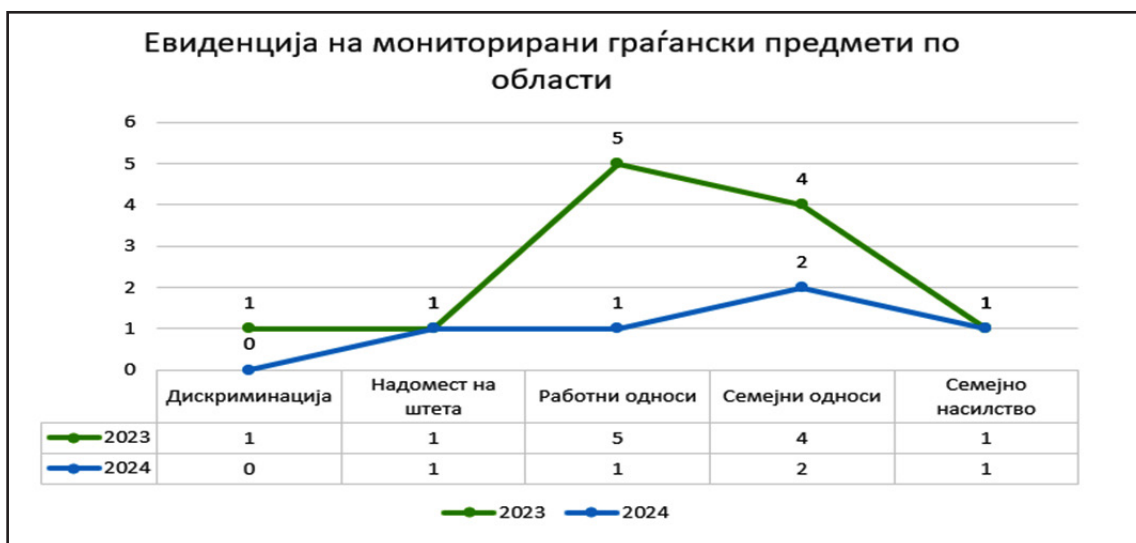
Мониторингот на 15 граѓански предмети за извештајниот период од 1.1.2023 до 30.03.2024 година е вршен во областите: дискриминација, надоместок на штета, работни односи, семејни односи и семејно насилство.

Во 2023 година е мониториран по 1 предмет во областите дискриминација, семејно насилство (изрекување привремени мерки) и надоместок на штета, 5 предмети во областа работни односи и 4 предмети во областа семејни односи, додека, пак, во 2024 година се набљудувани по 1 пред-

мет за надоместок на штета и работни односи што се провлекуваат од 2023 година, 2 предмета од областа семејни односи и 1 предмет од областа семејно насилство.

Табела 19

Од вкупно 15 граѓански предмети со 27 набљудувани рочишта, во ниту еден предмет, истовремено и во ниту едно рочиште не е спроведено, односно извршено тонско снимање, а рочиштата се одржуваат со водење записник.

Од расположливите податоци од анализирани прашалници за спроведен мониторинг може да се заклучи дека причините за непочитувањето на законската обврска од страна на судот најчесто се непостоењето технички услови за рочиштето да се снима тонски, односно или нема инсталирана опрема за тонско снимање или таа е нефункционална. Вака воспоставената практика од страна на судовите се коси со владеењето на правото, кое е тесно поврзано со постоењето функционална и независна судска власт и со транспарентноста при водењето на постапките.

3.2. Одлагање на рочиштата

3.2.1. Кривични постапки

Согласно ЗКП⁵⁷, главната расправа се одржува непрекинато. Доколку случајно не е можно главната расправа да се заврши на едно рочиште, претседателот одлучува главната расправа да продолжи наредниот работен ден.

Во рамките на извештајниот период, од мониторирани 16 предмети со вкупно 65 набљудувани рочишта, 25 рочишта биле одложени, и тоа како најчести наведени причини за одлагање на рочиштата се: а) по барање на одбраната, б) отсуство на обвинет/-и, в) потреба од повикување сведоци или вешти лица.

⁵⁷ Чл. 359 ст. 1.

Табела 20

Видно од податоците во Табела 20 е дека во 2023 година, 22 рочишта или 36,66 % од бројот на набљудувани рочишта во 2023 година биле одложени, додека, пак, 38 рочишта или 63,33 % биле одржани. Во 2024 година, од вкупно 5 набљудувани рочишта, 2 биле одложени, додека, пак, 3 рочишта биле одржани.

Како најчести причини за одложување на рочиштата во 2023 година се: а) отсуство на обвинетиот – 10 одложени рочишта; б) отсуство на сведок или вешто лице/технички советник – 3 одложени рочишта; в) отсуство на бранител – 2 одложени рочишта; г) отсуство на судија/јавен обвинител – 2 одложени рочишта; д) по предлог на судот – 2 одложени рочишта; и г) протест на судската администрација – 2 одложени рочишта. Во 2024 година, од вкупно 5 набљудувани рочишта, причините за одложување 2 рочишта се поради отсуство на бранител и отсуство на обвинет.

Табела 21

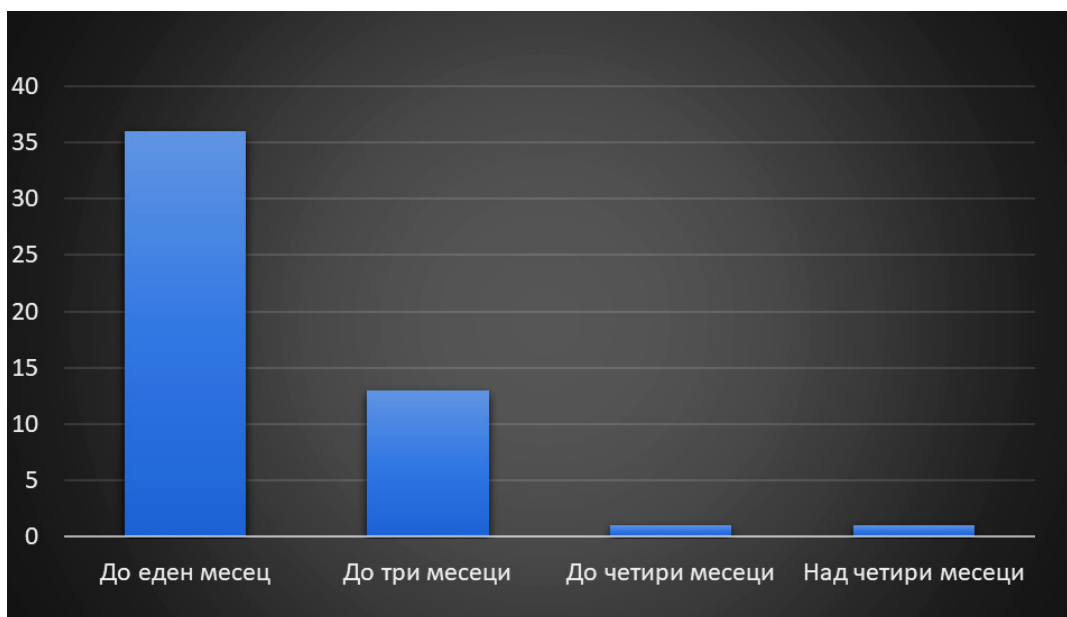
Евиденција на причини за одложување рочишта

Причини	2023	2024
отсуство на обвинетиот	10	1
отсуство на сведок или вешто лице/технички советник	3	/
отсуство на бранител	2	1
отсуство на судија/јавен обвинител	2	/
по предлог на судот	2	/
протест на судската администрација	2	/

Времетраењето од едно до друго одржано рочиште најчесто е до еден месец, а потоа следуваат рочишта со времетраење до три месеци. Само во два предмета е забележано подолго времетраење за одржување рочиште за главна расправа. Еден од предметите се води во Основниот кривичен суд Скопје, каде што времето на одржување од едно до друго рочиште е до 4 месеци, а другиот предмет се води во Основниот суд Струга, каде што времето на одржување од едно до друго рочиште е подолго од 4 месеци.

Табела 22

3.2.2. Граѓански постапки

ЗПП го уредува текот на главната расправа⁵⁸ на тој начин што претседателот на советот, односно судијата поединец ја отвора главната расправа и го објавува предметот на расправањето. Потоа утврдува дали дошле сите повикани лица, па ако не дошле, проверува дали се уредно повикани и дали го оправдале својот изостанок. Тоа што е особено битно во парничните постапки е задолжителното присуство на тужителот на првото рочиште за главна расправа, односно неговото неоправдано отсуство ќе се смета како тужбата да е повлечена. Кога станува збор за одложување на рочиштето за главната расправа, претседателот на советот ќе се погрижи за следното рочиште да се прибават сите докази чие изведување е определено за тоа рочиште и да се извршат други подготовки за да може расправата да се заврши на тоа рочиште⁵⁹.

Од вкупниот број мониторирани рочишта за извештајниот период од 1.1.2023 до 30.3.2024 година, 13 рочишта биле одржани, додека, пак, одложени биле 8 рочишта поради отсуство на судија, достава на докази на рочиште, поради истекување на безбедносниот сертификат на судијата и користење годишен одмор.

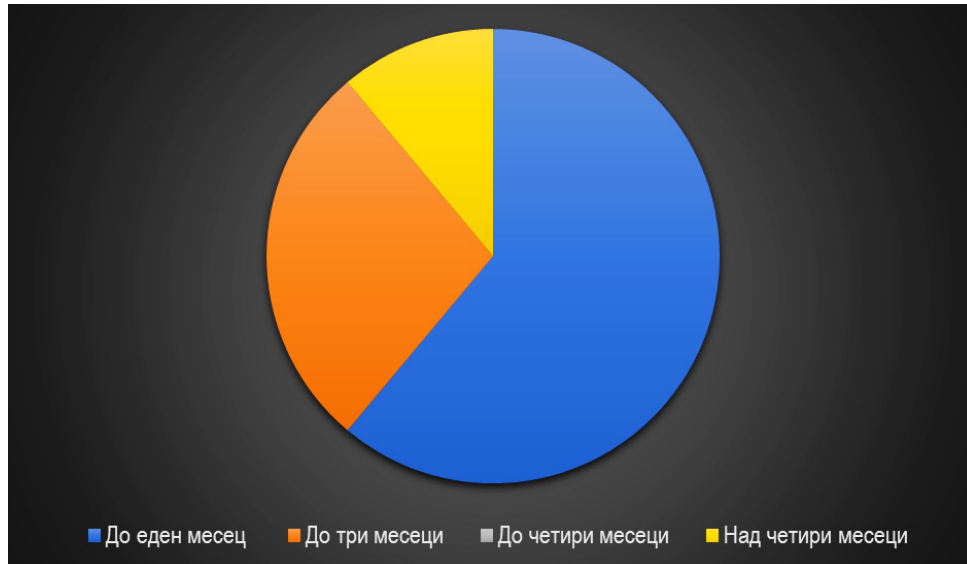
⁵⁸ Чл. 279 од ЗПП.

⁵⁹ Чл. 300 од ЗПП.

Од расположливите податоци, времетраењето од едно до друго одржано рочиште најчесто е до еден месец, а потоа следуваат рочишта со времетраење до три месеци. Само во два предмета што се водат во Основниот граѓански суд Скопје е забележан подолг период од одржувањето од едно до друго рочиште, каде што времетраењето е повеќе од 4 месеци.

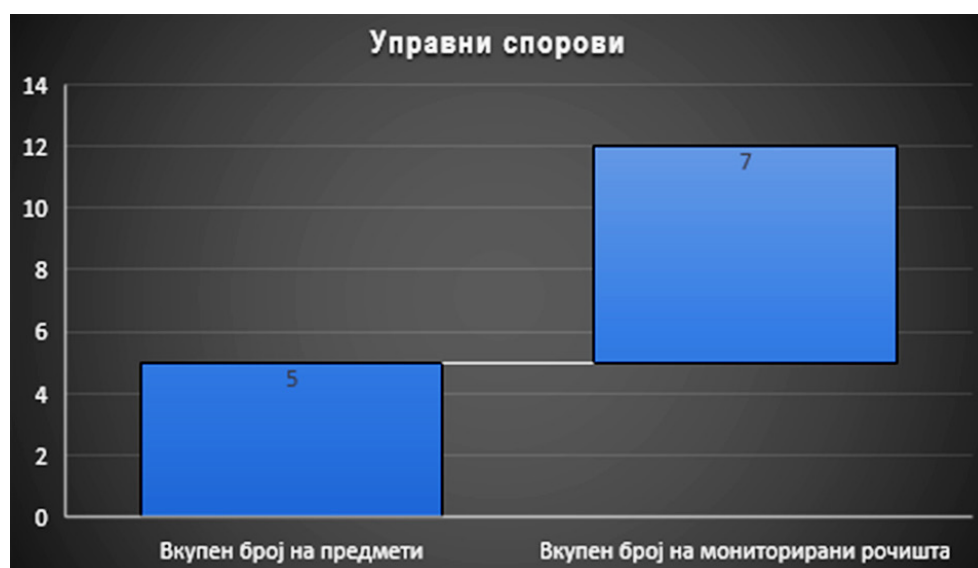
Табела 23

3.2.3. Управни спорови

Кога станува збор за управните спорови, согласно законската регулатива, судот по правило закажува само едно рочиште за расправа поради изведување на доказите. Во рамките на извештајниот период, мониторирали се вкупно 5 управни спорови или вкупно 7 рочишта. Сите рочишта се мониторирали во 2023 година.

Табела 24

Од вкупниот број набљудувани предмети, односно 11 мониторирани рочишта во 2023 година, 5 рочишта се одржани, а само 2 рочишта се одложени поради немање уредна достава и поради отсуство на тужениот.

Она што е интересно да се забележи е дека во еден предмет, рочиштето е одложено поради отсуство на тужениот и покрај фактот што не е задолжително неговото присуство, доколку постои уредна достава на покана за закажан датум на рочиштето до тужениот, што претставува нецелесходност на постапката и оди во насока на негативна судска практика што е во спротивност со законските одредби.

Во поглед на временскиот период за кој се закажуваат рочиштата, од анализирани податоци може да се забележи дека во еден од предметите од моментот на поднесување на тужбата до закажување на првото рочиште се поминати 11 месеци, што придонесува за директно одолжување на постапката. Кога станува збор за времетраењето од едно до друго рочиште, тоа е во просек две недели, па оттука може да се заклучи дека проблемот во управните спорови е долгиот период од поднесување на тужбата до закажување прво рочиште.

3.3. Итноост на постапката во работни спорови (запазување на законските рокови за постапување и пресудување)

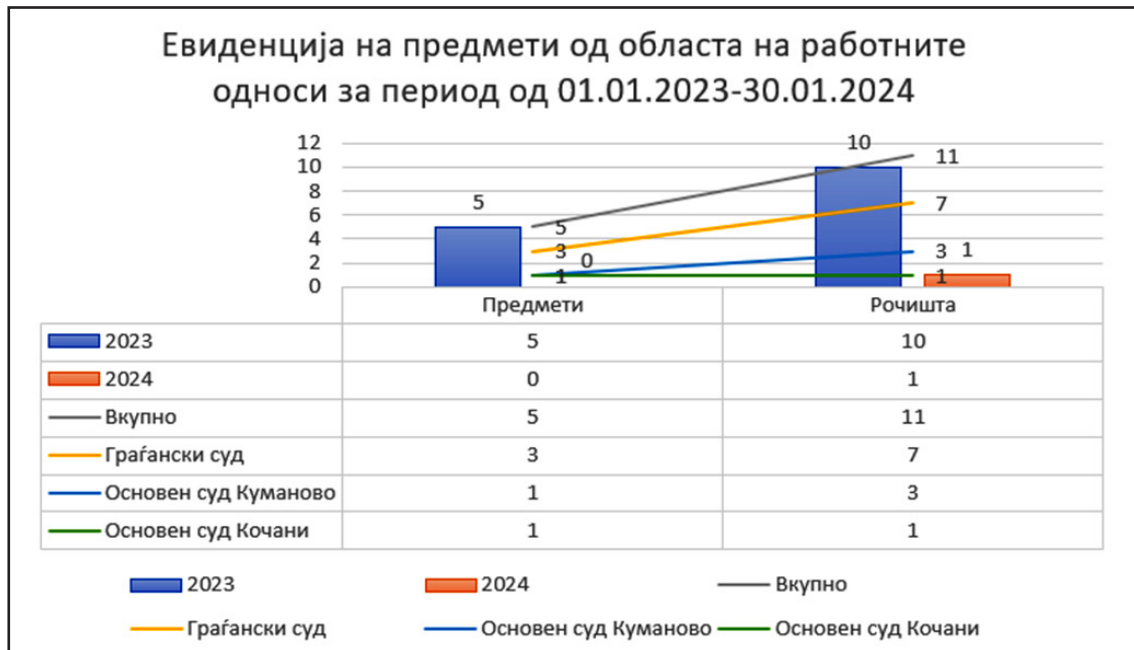
Постапките во споровите од работни односи се уредени во делот за посебни постапки во ЗПП. Несомнено е зошто законодавецот посебно ги уредил овие постапки, имајќи ги предвид нивната природа, вниманието и потребата од итно решавање. Токму затоа, во овие постапки, роковите се пократки, од иницирањето на судската постапка, па сè до конечното завршување. Следствено на ова, рочиштето за главна расправа во работни спорови мора да се одржи во рок од 30 дена од денот на приемот на одговорот на тужбата, додека, пак, судската постапка пред првостепениот суд мора да се заврши во рок од шест месеци од денот на поднесувањето на тужбата⁶⁰.

Ваквата законска поставеност им налага на судиите во колку што е можно побрз рок да ги закажат и да ги одржат рочиштата за главна расправа и со тоа да донесат мериторна одлука. Меѓутоа, во практиката, ова законско решение речиси и да не се применува.

Во рамките на извештајниот период, мониторирани се вкупно 5 предмети од областа на работните односи, или вкупно 11 мониторирани рочишта, од кои 10 се во 2023 година и 1 во 2024 година. Оттука, 3 предмети или вкупно 7 рочишта се мониторирани во Основниот граѓански суд Скопје, 1 предмет со вкупно 3 рочишта е мониториран во Основниот суд Куманово и 1 предмет со 1 рочиште е мониториран во Основниот суд Кочани.

⁶⁰ Чл. 405 ст. 3 и ст. 4 од ЗПП.

Табела 25

Па така, од анализираниите прашалници за извршен мониторинг за извештајниот период од 1.1.2023 до 30.3.2024 година, евидентирани се низа неправилности кога станува збор за времетраењето на овие постапки и почитувањето на законски предвидените рокови. Имено, од вкупниот број следени предмети, односно 11 мониторирали рочишта, 3 рочишта биле одложени, и тоа поради болест на судијата, истек на безбедносниот сертификат на судијата и за едно рочиште нема информации од страна на судот за причината на одложувањето. На наредното рочиште, од страна на тужениот е побаран рок да се произнесе за доставениот поднесок од страна на тужителот. И покрај тоа што тужителот реагирал на ваквата основа, од страна на судијата е донесена одлука за презакажување на рочиштето за повеќе од 5 месеци поради преголемиот обем на предмети што судијата ги има за работа. Додека, пак, во предмет за мобинг на работно место, кој исто така се води во Основниот граѓански суд Скопје, од поднесувањето на тужбата до закажувањето на првото рочиште е помината една година, со одлагање 2 рочишта, едното поради користење годишен одмор на судијата и второто поради истечен безбедносен сертификат на судијата. Навидум слична ситуација е забележана и во Основниот суд Кочани, каде што од поднесувањето на тужбата до одржувањето на првото рочиште за главна расправа се поминати 4 месеци.

Пристапот до правда, меѓу другото, означува и ефикасни, ефективни и навремени судски постапки. Имајќи предвид дека граѓаните што водат судски постапки се водат согласно законските рокови, причината дека судијата има премногу предмети за работа не смее и не може да влијае врз пречекорувањето на законскиот рок од 6 месеци за завршување на постапката по работен однос, која по нејзината природа е итна постапка.

Кога станува збор за начелото на јавност и транспарентноста на судовите, нотирани се податоци каде што за самото одложување на рочиштето дознале од страна на вработени во судот или самите странки, бидејќи за таа околност никаде немало јавно и навремено истакната информа-

ција. Имајќи го предвид фактот што главната расправа е јавна, освен во исклучителни ситуации определени со закон, се подразбира дека е потребно јавноста да биде информирана од страна на судот доколку рочиштето е одложено, било тоа известување да биде дадено преку официјалните страни на судот или преку известување пред самата судница.

Правото на повреда на судење во разумен рок и повреда на чл. 6 ст. 1 од Европската конвенција за човекови права во насока на тоа дека ниту сложеноста на предметот, ниту однесувањето на подносителот не се причина за одолжување на постапката, туку пасивноста на првостепените судови, е став на Врховниот суд на РСМ, истакнат во предметот ПСРРГ-92/23 од 25.12.2023 година.

IV. ЗАКЛУЧОЦИ И ПРЕПОРАКИ

4.1. Заклучоци и препораки за подобрување на системот за бесплатна правна помош

- **Ревидирање на законската рамка на системот за бесплатна правна помош со зголемување на опсегот на ППП на тој начин што ќе се додадат теренски посети и придружби до надлежни институции.**

Искуствата на овластените здруженија за давање БПП покажуваат дека е потребно да се воведат теренски посети и придружби на барателите на правна помош во насока на целосно заокружување на процесот на давање на правната помош. Самиот факт што голем дел од барателите што се обраќаат за ППП се социјално и ранливи категории граѓани, неопходно е овие лица да бидат придружувани, со цел да им се помогне правилно да го адресираат проблемот, како и да се најде вистинскиот и правилен начин за негово решавање. Токму поради оваа причина, потребно е да се направат соодветни измени во позитивните законски прописи.

- **Зголемување и унапредување на алатките за информирање на граѓаните за правото на БПП, како и за разликите помеѓу ППП и СПП.**

Голем дел од граѓаните не се доволно информирани за сопствените права, ниту, пак, за постапката што е потребно да ја покренат со цел заштита на нивните права. Токму затоа, државните институции, а особено Министерството за правда има обврска постојано да ги информира граѓаните за правото на БПП, но и за разликите помеѓу ППП и СПП. Ова е особено важно, имајќи ги предвид искуствата на здруженијата каде што е забележан низок степен на информираност во поглед на надлежностите што ги имаат здруженијата, а кои не одговараат на барањата на граѓаните (пр. состав на тужба, подготовка на жалба итн.). Освен тоа, препораката е Министерството за правда правно да ги зајакнува граѓаните на тој начин што ќе ги зголеми активностите во поглед на изработката на едукативни брошури и флаери за правото на БПП, организирањето кампањи, одржувањето едукативни сесии, тркалезни маси и сл. Во овој дел, значајно е да се стави фокус на граѓаните што живеат во руралните и оддалечените места. Крајниот резултат од имплементирањето на оваа препорака е воспоставувањето долгорочен и одржлив процес на олеснување на пристапот до правда.

► **Унапредување на соработката помеѓу овластените здруженија и правните клиници за давање бесплатна правна помош и државните институции.**

Неопходно е да се преземат мерки за унапредување на соработката, комуникацијата и меѓусебната запознаеност на државните институции со овластените здруженија и правни клиници, а со тоа и намалување на веќе постојниот јаз во комуникацијата. Препораката во овој дел е во насока на воспоставување канали на комуникација, како што се редовни состаноци, конференции, тркалезни маси помеѓу државните институции, овластените здруженија и правните клиници. Резултатот од ваквата зајакната комуникација и координација би требало да биде креирање понатамошни мерки за унапредување на БПП.

► **Зголемување на буџетот и финансирање на овластените здруженија и правните клиници како даватели на примарна правна помош.**

Законската рамка за финансирање на здруженијата и правните клиници е добра основа за унапредување на пристапот до правда, но таа останува неискористена. Ваквата состојба е констатирана и на 14-тиот состанок на Националното координативно тело за бесплатна правна помош, каде што е донесен заклучок за загрижувачката состојба во овој дел, бидејќи Министерството за правда веќе втора година по ред не објавува повик за финансирање на активностите на давателите на ППП. Ваквата ситуација придонесува давателите да бидат финансирани исклучиво преку проекти од донатори. Важно е да се напомене фактот дека државата е таа што мора да учествува во финансирањето на овластените здруженија и правните клиници, со цел да се обезбедат одржливост и ефикасно работење на здруженијата при давањето ППП. Финансирањето и зголемувањето на буџетот за БПП се процеси што треба да се движат во иста линија со надзорот на овластените здруженија и правните клиници (надзор над доделените средства од МП, зајакната контрола и преземање мерки при недоставување извештаи и сл.).

► **Промена на начинот на известување од страна на МП, односно измени во моделот на годишниот извештај што го објавува МП на тој начин што во него ќе бидат опфатени видот на правни прашања⁶¹, полова, етничка и возрасна структура на барателите на секундарна правна помош, причини за одбивање на барањата и основ за изречен прекин на одобрената секундарна правна помош.**

Она што недостига во статистичкиот приказ од страна на МП при изготвувањето на годишните извештаи се податоци за видот на правни прашања³⁸, полова, етничка и возрасна структура на барателите на секундарна правна помош, причини за одбивање на барањата и основ за изречен прекин на одобрената секундарна правна помош. Понатаму, како дополнителни статистички податоци што би биле корисни, а недостигаат во годишните извештаи се податоците за тоа од кои невладини здруженија и правни клиници се поднесени барања за одобрување СПП, кои од тие барања се одобрени, а кои се одбиени.

61 Во извештаите на МП само се напомува дека најчесто поднесени барања за СПП се од областа на: имотноправни работи, развод на брак, изрекување привремени мерки за заштита на жртвите на семејно насилство, заштита на деца, утврдување татковство итн.

Во поглед на правните прашања, потребно е во извештаите да биде јасно истакнато колку барања се поднесени за секој вид правно прашање, колку се одобрени, а колку се одбиени поединечно.

- **Ревидирање на законската рамка во поглед на проширувањето на опсегот на СПП на тој начин што ќе се воведат можности за обезбедување секундарна правна помош во сите нотарски постапки, каде што со Законот за нотаријатот е предвидено задолжително присуство и застапување од адвокат, и во извршувањето согласно ЗИ во случаите каде што е потребно должниците да поднесуваат писмено (приговори, жалби, поднесоци пред надлежниот извршител) против неправилности при извршувањето.**

Во постапките пред нотарите, како што се платни налози, заверка на документи и оставински постапки, со ЗН е предвидено задолжително присуство и застапување од адвокат, што претставува неможност за онаа група граѓани што немаат доволно средства за да учествуваат во постапките. Од друга страна, во извршувањето, со цел да се поднесе приговор на актите на извршителот или жалба пред судот по Решение, тоа сепак претставува судска постапка за која е предвидено одобрување СПП, меѓутоа ограничувањето со ЗБПП е дека се однесува исклучиво на извршување со продажба на недвижност, и тоа на имотот од членот 19 ст. 1 алинеја 1⁶² (односно имотот во кој живеат должникот и неговото семејство). Сите останати случаи на извршување се изземени од ЗБПП и од опсегот на СПП. Со цел да се обезбеди пристап до правда, неопходно е граѓаните да имаат пристап до правна помош во овие постапки со цел остварување на нивните права и заштита на нивните интереси што во овие постапки може да бидат засегнати со постапување на нотарите и извршителите.

- ***„Потребно е да се прошири опфатот на секундарна правна помош за прашањата што ги засегаат непропорционално сиромашните граѓани, пред сè, за споровите поврзани со јавните и комуналните услуги (електрична енергија, снабдување со топлина, вода, телекомуникации и сл.), прашањата поврзани со надоместок на нематеријална штета, имотните прашања во управна постапка.“*⁶³**

Изземањето на овој вид спорови од БПП (струја, вода, парно и сл.) ги става сиромашните граѓани во неповолна позиција и неможност да ги оспорат најчесто погрешно издадените фактури или, во најголем случај, застарените фактури, со што се доведени во позиција на дополнително осиромашување. *„Имотните прашања во управните постапки се прашања поврзани со легализација на бесправно изградени објекти, купување земјиште под станбена единица, експропријации и сл.“*⁶⁴ „Ограничувањето на правната помош само за надоместок на нематеријална

⁶² Барателот на правна помош и членовите на неговото семејство имаат во сопственост само еден едностанбен објект или стан како посебен дел од зграда во кој живеат.

⁶³ Василевски, З., Карева, Т., *Анализа на обезбедената бесплатна правна помош од страна на Хелсиншкиот комитет за човекови права*, 2022, Хелсиншки комитет за човекови права; Коцески, Г., Георгиевска, Е., Неткова, Б., Имс, Џ., *Анализа на Законот за бесплатна правна помош од 2019 година*, 2022, Совет на Европа.

⁶⁴ Коцески, Г., Георгиевска, Е., Неткова, Б., Имс, Џ., *Анализа на Законот за бесплатна правна помош од 2019 година*, 2022, Совет на Европа.

штета, освен за жртви на казнени дела, како и за смрт или тежок инвалидитет, оневозможува водење судски постапки за дискриминација, мобинг или повреда на лични права.⁶⁵ Малиот број поднесени барања за СПП во однос на бројот на граѓани што се обратиле до Комитетот и на кои им е обезбедена примарна правна помош е своевидна индикација за ригорозноста на критериумите за одобрување, но и на видот на правните прашања за кои се одобрува СПП. Од 378 граѓани на кои им е обезбедена примарна правна помош, за само 9 граѓани се поднесени барања за СПП, што претставува 2,38 % од вкупниот број граѓани што се обратиле со правен проблем до Комитетот.

- **Олеснување на критериумите за одобрување на СПП во делот на финансиските услови, односно во делот на приходот на барателите на тој начин што условот од минимална плата ќе се замени со просечна плата и имотните услови на барателите на тој начин што во ст. 1 алинеја 1, зборовите „во кои живеат“ ќе се избришат; и во алинеја 3, зборовите „чија работна зафатнина на моторот не е поголема од 1 200 кубни сантиметри“ ќе се избришат.**

Како проблем што во континуитет опстојува и претставува своевидна бариера за пристапот до суд за граѓаните е сè уште ригидниот пристап на ЗБПП во делот на финансиските критериуми. Ваквото ограничување доведува до одбивање на поднесените барања поради тоа што: а) или барателите имаат примања минимално над предвидената законска граница, а сепак спаѓаат во ранлива категорија граѓани (сиромашни граѓани) што не може да си дозволат да ги сносат трошоците на судската постапка, б) или имаат возило што има поголема зафатнина од законски предвидената. Со цел да се отстрани оваа нелогичност и да им се овозможи на што поголем број граѓани да пристапат до судовите и да ги остварат своите права, потребно е олеснување на финансиските критериуми во ЗБПП.

- **Да се воведе обврска за МП да ги известува здруженијата и правните клиници за статусот на поднесените барања за одобрување СПП.**

Како своевиден недостаток во законските одредби е немањето обврска да се известат здруженијата и правните клиници што ги поднеле барањата за одобрување СПП за статусот на поднесените барања. Поради ваквата законска нерегулираност, овластените здруженија и правните клиници или немаат соодветни податоци за статусот на барањата што ги поднеле, поради тоа што не се во можност да водат навремена и ажурирана статистика, или им се обраќаат на странките за да добијат информација за статусот на барањето во однос на тоа дали е одобрено или е одбиено.

⁶⁵ Коцески, Г., Георгиевска, Е., Неткова, Б., Имс, Ц., *Анализа на Законот за бесплатна правна помош од 2019 година, 2022, Совет на Европа.*

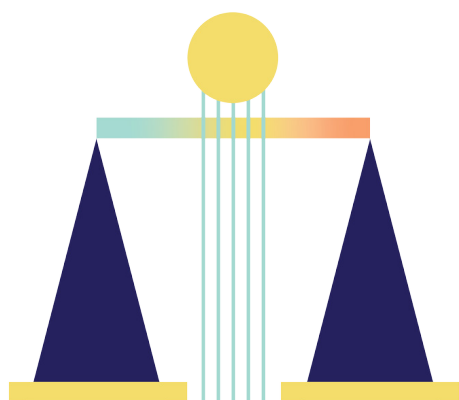
4.2. Заклучоци и препораки за подобрување на ефикасноста и ефективноста на судските постапки

► Воведување и инсталирање опрема за тонско и визуелно снимање во сите судници.

Потребно е да се пристапи кон опремување на судниците со тонско и визуелно снимање со цел конечно имплементирање на одредбите од процесните закони. За таа цел, неопходно е претседателите на судовите при менаџирањето со работата на судот да му дадат приоритет на ова прашање, а доколку определените средства не се доволни за инсталирање на опремата во секоја судница, тогаш препорачливо е да се инсистира на зголемување на судскиот буџет со посебна ставка наменета за инсталирање опрема за тонско и визуелно-тонско снимање.

► Промена на постапувањето на судиите во насока на насрочување рочишта со цел континуитет на постапката.

Потребно е судиите да ги закажуваат рочиштата во континуитет, на начин како што е утврдено во процесните закони, со цел да се намали долгото времетраење на постапките. Ова подразбира, меѓу другото, и недозволување на странките да ги злоупотребуваат правата што им се на располагање во текот на постапките. Во овој дел, препораката особено е насочена кон судиите што се распределени да судат спорови од работен однос, имајќи ја предвид итноста на постапката. Со ова би се спречило граѓаните да не се обраќаат до Врховниот суд за повреда на правото на судење во разумен рок, а со тоа би се спречило и да се намалуваат средствата определени во судскиот буџет за надоместок поради оваа повреда.

Проектот е финансиран од Фондацијата
„Отворено општество Македонија“

Содржината е единствена одговорност на авторите и на грантистот,
и на ниту еден начин не може да се смета дека ги изразува гледиштата
и ставовите на Фондација - Отворено општество Македонија